

A magyar főerőknek a Tisza mentén történő összpontosítása azonban ennek ellenére is pusztá vágyálomnak bizonyult. Amikor ugyanis a honvédsereg Pesten tartózkodó tábornokai január 2-án – Kossuth távozása után – egybegyűltek s Yetter vezetésével megvitatták további teendőiket, a haditanáccsal Görgei olyan hadművelei tervet fogadtatott el, amely lényegesen eltért a Kossuth által előirányozottól, amennyiben azt mondotta ki, hogy a Tisza mellékét a következő napokban egyedül Perczel szállja meg mintegy 8 ezer emberrel, a feldunai hadtest pedig eközben 16 ezer emberrel a Duna balpartján hajtson végre elterelő hadmozdulatot Komárom és Lipótvár felé. Ami önmagában szintén megfelelt volna a célnak, hiszen ha a szóban forgó elterelő hadmozdulat csakugyan megvalósul, akkor Windisch-Grätz kénytelen szembenézni azzal a veszéllyel, hogy Görgei északról a hátába kerül, s emiatt nyilván kétszer is meggondolja azután, merjen-e akár csak a Tisza vonaláig is tovább hatolni előre. Csakhogy Görgei a valóságban ezt a maga ajánlotta tervet éppúgy nem szándékozott tiszteletben tartani, amint Kossuth kívánságait sem, mert változatlanul csak arra törekedett, hogy megőrizve seregének épségét, biztosítsa a seregnek a majdani békealkudozások kikényszerítésére való alkalmasságát, s ezért feladatát mindössze abban látta, hogy katonáit a hadszíntértől minél távolabbra vezérelje.

Január 4-én tehát Görgei Pestről hadtestével Vácra vonult, onnan azonban másnap már nem a Duna bal partján menetelt tovább nyugat felé, hanem Ipolyság irányába fordult, s azután szakadatlanul északnak tartva, bevette magát a Felvidék hegyei közé. Ez pedig Windisch-Grätzcel is rögtön megérttette, hogy a feldunai hadtest rá nézve megszűnt közvetlen veszélyforrás lenni. Ő tehát, aki eredetileg nem kevesebb mint 16 ezer embert küldött a feldunai hadtest üldözésére, most üldöző csapatainak tetemes hányadát haladéktalanul visszarendelte. És így Görgei (bár üldözők nélkül teljesen továbbra sem maradt, mivel közben a nyomába eredtek Simunich és Götz csapatai) január második hetében lényegében véve már fel is szabadult a Windisch-Grätz részéről rá nehezedő nyomás alól, Perczellel szemben viszont Windisch-Grätz egyidejűleg több mint kétszeres erőfölény birtokába került.

Windisch-Grätz azonban január második hetében nemcsak azért vonta vissza Görgei ellen vezényelt csapatainak egy részét, mert a feldunai hadtest, messze eltávolodván a Duna–Tisza közti hadszíntértől, többé nem

lehetett ártalmára, hanem annak a nyilatkozatnak a hatására is, amelyet Görgei még 5-én, Vácról történt kiindulása előtt szükségesnek látott köz-
zéteni hadteste nevében. Ebben a nyilatkozatban ugyanis Görgei kifej-
tette, hogy a feldunai hadtest csupán az áprilisban szentesített törvények
épségéért harcol s el van szánva harcolni azok ellen is, akik „idétlen repub-
licanus izgatásokkal” (értsd: Ferenc József el nem ismerésével) túl akar-
nak menni ezeken a törvényeken; bejelentette továbbá, hogy „neki egye-
dül azon parancsokat... szándéka követni, melyek a felelős magyar ki-
rályi hadügyminisztertől vagy ennek maga által kihezvezett helyettesé-
től... törvényes formában érkezendnek hozzá” (ami egyértelmű volt
annak bejelentésével, hogy a honvédelmi bizottmánytól származó utasítá-
sokat többé egyáltalán nem fogja tiszteletben tartani); s végezetül ki-
nyilvánította, hogy „az ellenséggel folytatott bármely egyezkedésnek
eredményét csak az esetben fogja elismerni, ha az egyrészt Magyarorszá-
nak azon alkotmányformáját, melyre a hadtest megesküdt, másrészt
magának a hadtestnek katonai becsületét biztosítja”¹⁰ (ami meg annak
kinyilvánításával volt egyértelmű, hogy a feldunai hadtest a fegyvert
feltétel nélkül lerakni nem hajlandó ugyan, megfelelő békefeltételek fel-
kínálása és a kötelékében szolgáló volt császári tisztek büntetlenségének
biztosítása esetén viszont kész végét vetni a harcnak). Windisch-Grätz
pedig a nyilatkozatban foglaltakból természetesen az az olvasta ki,
hogy Görgei „a magyar ultraforradalmi párttól, különösen az Országos
Honvédelmi Bizottmánytól egészen elvált”, s a közeljövőben talán már
folytatólagos katonai erőfeszítések nélkül is rávehető lenne arra, hogy „a
fegyvert letegye”.

Ezért is volt hát, hogy Windisch-Grätz nem erőltette tovább a feldunai
hadtest üldözését s elegendőnek gondolta, ha ehelyett fegyverletételi fel-
hívást intéz Görgeihez. Megbízottja azonban, aki január 28-án Rózsa-
hegyen érte utol a feldunai hadtestet, mindössze azt ajánlotta fel, hogy
ha a hadtest leteszi a fegyvert, akkor a császáriak Görgeinek „egy az
osztrák monarchián kívül választandó országba való szabad elmenetelt”

¹⁰ A feldunai hadtest nyilatkozata, Vác, 1849. jan. 5. Közli: GÖRGEY ARTHUR, Életem és működésem Magyarországon az 1848. és 1849. években. I. Bp. 1911. 137.

fognak biztosítani.¹¹ Ez pedig Görgeit nyilvánvalóan nem elégíthette ki. Ő tehát, kifejezésre kívánván juttatni, hogy a tárgyalások folytatása elől nem zárkózik el, fegyverletételre viszont csupán érdemi engedmények ellenében lesz hajlandó ráállani, válaszul most már hivatalos formában is megküldötte Windisch-Grätznek a váci nyilatkozat egyik példányát. S a tábornagy értett is a szóból, de mert változatlanul abban a meggyőződésben élt, hogy a magyar forradalom heteken belül úgyis végképp össze fog omlani, annak már nem érezte szükségét, hogy újabb és kedvezőbb ajánlattal forduljon Görgeihez. Görgei pedig ezek után csupán arra a következtetésre juthatott, hogy ha a császáriak egyelőre a ténylegesnél nagyobbnak hiszik erőfőlényüket, akkor először meg kell győzni őket ebbeli hiedelmük téves voltáról, s ezért seregének mégiscsak meg kell mérkőznie velük.

Arra azonban, hogy Windisch-Grätz fölött akár csak egyetlen, helyi jelentőségű győzelmet is arasson, a feldunai hadtestnek a honvédsereg többi hadtestétől elszigetelten persze semmi esélye nem volt. Görgeinek tehát most nemcsak arra kellett elszánnia magát, hogy mégis megmérkőzzék Windisch-Grätzcel, hanem arra is, hogy előzőleg minél gyorsabban helyreállítsa a kapcsolatot a honvédsereg egyéb hadtesteivel. Rózsahegy-ről ezért ő immár nyílegyenesen kelet felé menetelt tovább, hogy eljutva a Hernád völgyébe, ott először is Klapka György ezredesnek Schliket a Hernád alsó folyása mentén feltartóztatni iparkodó hadtestével egyesüljön. S miután Guyon Richárd ezredesnek a feldunai hadtest előhadát képező hadosztálya február 5-én véres közelharcban megtisztította a Branyiszkói-hágót Schlik oda kikülönített csapataitól, majd 7-én Klapka is megindult délről Kassa felé, Schlik pedig mindezek következtében – hogy két tűz közé ne szoruljon – sietve elvonult Gömör és Borsod határvidékére, február 10-én Görgei és Klapka csapatai már össze is találkoztak Kassán.

¹¹ Mindezekről Windisch-Grätz Felix Jablonowski hg. tábornokhoz, Buda, 1849. jan. 29. Közli: STEIER LAJOS, Az 1849-iki trónfosztás előzményei és következményei. H. n. é. n. [Bp. 1925]. 44–45.

A TISZA-VÖLGY VÉDELME

Addig azonban, amíg végbe nem ment a feldunai és a feltiszai hadtest egyesülése s azután ez a két hadtest is meg nem jelent a főhadszíntéren (ami még újabb két hétbe került), a Tisza vonalának védelmét Perczel honvédei meg a környékbeli népfelkelők teljesen magukra maradottan voltak kénytelenek ellátni. S a Perczel-hadtest létszámát január derekáig sikerült ugyan 15 ezer főnyire növelni, a Duna–Tisza közén felsorakozott ellenséges csapatok azonban ezek után is nyomasztó erőfölény birtokában maradtak. Windisch-Grätz számára tehát január második felében is adva volt az a lehetőség, hogy megsemmisítő csapást mérjen Perczelre s ezt követően még Görgei és Klapka egyesülése előtt háborítatlanul bevonuljon Debrecenbe. Ha pedig Debrecen is elesik, akkor a magyar forradalom tovább már semmiképpen sem tarthatta volna magát.

Csakhogy – Teleki Sándor grófnak, az ekkor Erdélyben harcoló honvéds csapatok intendánsának bölcs megállapítása szerint – „aki zseninek születik, abból nem lesz osztrák tábornagy”.¹² Windisch-Grätz viszont osztrák tábornagy volt. Ő tehát most – ahelyett, hogy csapatait Perczel ellen összpontosította volna – Jellačić hadtestét minden ok nélkül Kecs-kemét felé különítette ki, seregének egy másik részét pedig Schlik megerősítésére küldte, s Perczel üldözésére csupán egy kis létszámú dandárt rendelt Ottinger Ferenc tábornok vezetésével. Ezzel pedig nemcsak hogy eljátszott egy nagy lehetőséget, hanem éppenséggel Perczelnek játszott a kezére. Mert Perczelnek ilyen körülmények között módja nyílt arra, hogy január második felében egyszerre ellentámadásba menjen át s, Ottingert kiverve legfőbb támaszpontjáról, Szolnokról, egészen Irsáig nyomuljon előre.

Így azután január végén a császáriak, akik ekkor alkalmasint már Debrecen elfoglalását is javában ünnepelhették volna, ehelyett soraik újjárendezésével kényszerültek foglalatoskodni. Perczel viszont, akiben erős hajlam élt sikereinek túlértékelésére, eközben egyenesen azt kezdhette latolgatni, ne tegyen-e kísérletet most már magának Pest városának a visszaszerzésére is. Erre azonban tényleges lehetőség az adott pillanatban

¹² TELEKI SÁNDOR, *Hogyan nem lettem én excellenciás úr?* Teleki Sándor emlékezései. Szerk. GÖRÖG LÍVIA. Bp. 1958. 27.

persze még nem kínálkozott. De ezzel szerencsére Vetterék is tisztában voltak, s ezért a hadügyminisztérium a Perczel-hadtestet öt nappal a támadó műveletek megkezdése után már vissza is rendelte a Tisza bal partjára, egy részét pedig egyenesen Polgárra vezényelte, hogy ott ismét átkelve a jobb partra, Borsod és Heves határszélén egyesüljön a honvédsereg egyéb, ugyancsak ide irányított hadtesteivel. Ami mellel a debreceni kormánykörök távolabbi katonapolitikai elgondolásainak is tökéletesen megfelelt.

A forradalom vezérkara ugyanis a főváros feladása után sem mondott le arról, hogy a honvédsereg a főhadszíntéren előbb-utóbb ellentámadásba ne menjen át, de azon a véleményen volt, hogy a seregnek Windisch-Grätzcel szemben előzőleg számottevő erőfölényt kell biztosítania a maga számára s ennek érdekében a főhadszíntéren Perczel hadtestével először egyesíteni kell Klapkát és Görgeit, sőt a délvidéki csapatok zömét most szintén a főhadszíntérre kell vezényelni, még ha ennek az lesz is a következménye, hogy a Délvidék nagy része átmenetileg ellenséges megszállás alá kerül. Ezeket az elképzeléseket pedig osztotta a magyar forradalom iránti segítőkészségből éppen ekkortájt Magyarországra érkezett Henryk Dembiński gróf, az 1830–31-i lengyel felkelősereg egykori főparancsnoka is, akit a honvédelmi bizottmány január végén a honvédsereg altábornagyává és a főhadszíntéren bevetésre szánt magyar csapatok összességének a parancsnokává nevezett ki s a tervezett stratégiai ellentámadás előkészítésével és irányításával bízott meg. A most már Dembiński helyeslésével is találkozó erőösszpontosítás viszont megfontoltságot és időt igényelt – s nem csupán a máshonnan a főhadszíntérre vezényelt csapatok által leküzdendő távolságok nagysága miatt. Hiszen például Görgeit január utolsó napjaiban még rózsashegyi tárgyalásai foglalták el. A nehézségeket pedig egyidejűleg Perczel is szaporította, amennyiben – képtelen lévén belenyugodni hadtestének kétfelé tagolásába – most egyszerűen lemondott hadtestparancsnoki tisztségéről. És a Délvidéken sem csak a kiürítendő területek lakosságának lehető biztonságba helyezése okozott fejtörést és idővesztést, hanem többek között az is, hogy a bácskai sereg december közepén kinevezett új parancsnoka, Esterházy Sándor gróf tábornok, aki a szerb felkelők ellen hajlandó volt harcolni, Windisch-Grätz reguláris csapatai ellen viszont nem, először kereken megtagadta, hogy a főhadszíntérre vonuljon, majd,

tapasztalván, hogy a debreceni kormánykörök mégis ragaszkodnak feljövételéhez, fogta magát és az ellenség táborába szökött.

A nehézségek legtöbbször azonban végül is sikerült leküzdeni. Így Esterházy Sándor szökése után az ő egyik alparancsnoka, Vécsey Károly gróf tábornok öntevékenyen átvette a már-már felbomlásnak induló bácskai sereg vezényletét, s helyreállítva a fegyelmet, csapatai élén február közepén már be is vonult a Szolnokkal átellenben létesített táborba. Majd (a tél elején tábornokká és a temesközi sereg parancsnokává kinevezett) Damjanich vezetésével a hónap második felében a Temesközből elvont honvéds csapatok szintén megérkeztek ide. S mivel eközben Eger tájékára ért Görgei és Klapka hadteste is, február végén a főhadszíntéren a honvédseregnek már csaknem 50 ezer harcosa helyezkedett el. Ezzel pedig végre valóban megteremtődtek a stratégiai ellentámadás megindításának feltételei.

A SZÉKELYFÖLDI ELLENÁLLÁS

Annál is inkább, mert közben elhárult az ellenállás debreceni központját Erdély felől fenyegető veszély is, amely pedig Windisch-Grätz betörésekor még igen nagynak látszott. Hiszen november vége óta Erdélynek csaknem teljes területe az ellenség kezén volt, s számítani lehetett arra, hogy Puchner hamarosan kísérletet tesz Nagyvárad, majd Debrecen elfoglalására is. És Puchner csakugyan támadó hadmozdulatainak ilyen irányú folytatására készült. Az általa szőtt támadási tervek azonban végül mégis felborultak.

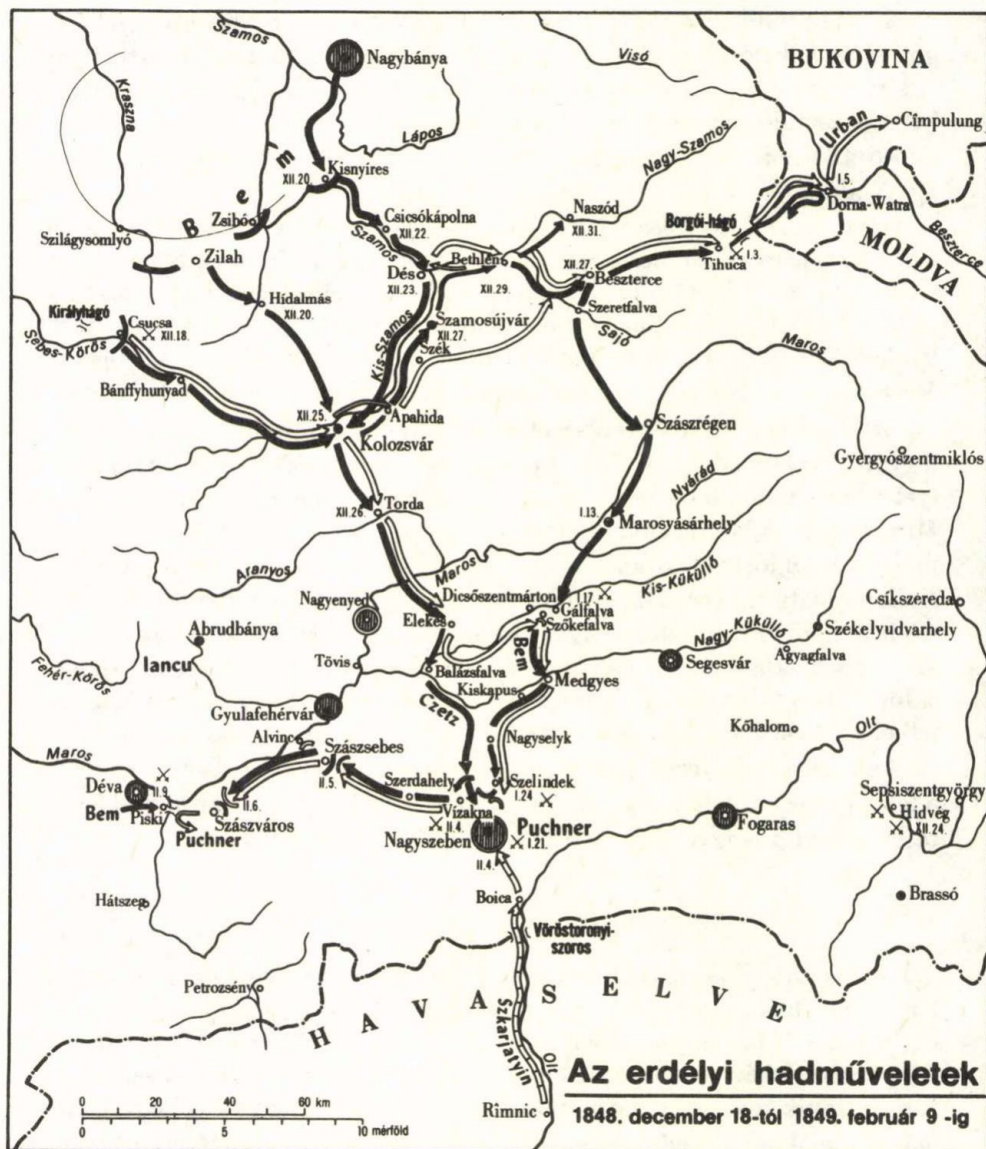
Az első akadályozó tényező, amely Puchnert meggátolta abban, hogy hadműveleteit Erdély határain túlra is kiterjessze, a székelyek tömegeinek fegyveres fellépése volt. A Székelyföld lakói ugyanis Puchner lázadásának és a román felkelés kirobbanásának hallatára október közepén gyűlést tartottak ősi tanácskozhelyükön, Agyagfalván, s kimondották, hogy általános népfelkelést szerveznek a forradalom minden rendű és rangú ellenségeinek megleckéztetésére. Így azután néhány nap múlva már 30 ezernyi székely állott fegyverben, a harcot velük felvenni próbáló gyenge császári csapatok pedig hamarosan a Székelyföld teljes kiürítésére kényszerültek. Igaz, a székelyek ekkor szétszéledtek, úgy hogy a császáriaknak – Háromszék kivételével – rövid időn belül az egész Székelyföldet sikerült megint

visszahódítaniuk. Háromszék területén azonban erre másodszor is fellángolt a népfelkelés, s a harci elszántságot a fegyverhiány sem lohasztotta le – kivált, miután a székely határőrség egyik volt tizedese, Gábor Áron berecki asztalosmester Kézdivásárhelyen és környékén több ágyúöntödét létesített s ezekben kezdetleges eszközökkel is tucattjával gyártotta az ágyúkat.

A háromszéki felkelés rohamos újjáéledése pedig arra kényszerítette Puchnert, hogy december elején, egyelőre lemondva tervezett Nagyvárad elleni támadásáról, 17 ezer főnyi seregének csaknem a felét Háromszékbe küldje. S ez a fordulat a magyar forradalom sorsára éppoly jótékony hatást gyakorolt azután, amilyen veszélybe döntötte magukat a háromszékieket. Mert december 24-én az addig sikert sikerre halmozó székelyek a hídvégi ütközetben már súlyos vereséget szenvedtek, s emiatt négy nap múlva fegyverletételre kényszerültek. Puchner viszont azt az időt és erőt, amellyel a háromszéki felkelés rövidítette meg, soha többé nem tudta pótolni. Mire ugyanis újból megindulhatott a Nagyvárad felé vezető úton, addigra már javában folyt az általa novemberben Erdélyből kivert s azóta Erdély északnyugati határszélén, Csucsá és Nagybánya között rendkívül szétzilált állapotban táborozó magyar csapatok újjászervezése. S a sereg élére Kossuth bizalmából közben már alkalmas parancsnok is került annak a József Bem tábornoknak a személyében, aki 1830–31-ben mint a lengyel felkelőhad tüzérségének parancsnoka, 1848 októberében pedig mint a bécsi felkelés egyik vezetője szerzett magának hírnevet, s Bécset csupán a felkelés végóráiban hagyta el, hogy a továbbiakban magyar földön folytassa harcát a lengyel és az európai szabadság ellenségei ellen.

BEM SIKERES HADJÁRATA ERDÉLYBEN

Bem az erdélyi csapatok parancsnokává történt kineveztetése után első teendőjét abban látta, hogy a rendelkezésére bocsátott csapatokból ütőképes haderőt formáljon. A sereggel együtt Erdélyből elmenekült nemzetőrök zömét tehát besorolta a honvédszászlóaljakra, azokat a nemesurakat viszont, akik csak azért vállaltak volt nemzetőri szolgálatot, hogy a román felkelőknek a védtelen magyarlakta városokban elkövetett kegyetlenkedéseit hasonló kegyetlenkedésekkel viszonzhassák a nem kevésbé védtelen román falvakban, könyörtelenül hazakergette. A lehetőséghez

mérten gondoskodott továbbá embereinek téli ruházattal való ellátásáról, megszervezte ételmezésüket s – amennyire tudta – kiegészítette fegyverzetüket is. S minthogy a sereg jó szelleme mindezek következtében igen gyorsan újjáéledt, létszáma pedig – hála a honvédelmi bizottmány küldte kisebb csapaterősítéseknek – 13 ezer főnyire nőtt, Bem december közepén már támadó hadmozdulatokra is vállalkozhatott.

Bem terve az volt, hogy a december 20-át követő napokban csapatainak zömével a balszárnyról, Nagybánya tájékáról kiindulva Kolozsvár irányában nyomul előre s illetéknéppen egyfelől seregének ezzel a zömével, másfelől a jobbszárnyon, Csucsánál felvonult csapataival két tűz közé szorítja Puchner Kolozsvártól nyugatra elhelyezkedő főerőit. Mielőtt azonban ütött volna a Bem által kitűzött óra, maga Puchner is megmozdult, s – bár a háromszéki felkelők ellen vezényelt csapatait még mindig nélkülözni volt kénytelen – seregének zömével megindult a Királyhágó felé, hogy Windisch-Grätz sürgetésére most már valóban birtokába vegye Nagyváradot. Hanem ezzel Puchner végül is csupán Bem dolgát könnyítette meg. A Csucsánál álló s magukat ekkorra már ismét megemberelt honvédek ugyanis 18-án erőfölénye ellenére is visszaverték az ellenséget. Bem előtt viszont közben szabaddá lett a Kolozsvár felé vezető út. Így tehát ő – anélkül, hogy eredeti haditervén bármit is változtatni kényszerült volna – 20-án annak rendje és módja szerint felkerekedhetett Nagybányáról, s 25-én már be is vonulhatott Kolozsvárra. Ez pedig nemcsak erkölcsi tekintetben volt nagy jelentőségű fejlemény, hanem azért is, mert az ellenséges haderő kettészakadását eredményezte. A Kolozsvárra benyomult honvédcsapatok ugyanis Puchner Csucsá alól délkelet felé visszavonuló seregzőmétől teljesen elvágták az ő egyik – Karl Urban alezredesnek, a naszódi román határőrgyalogezred parancsnokának a vezénylete alatt álló – dandárát, amely a csucsai ütközet után Kolozsvártól északra keresett magának egerutat s végül is csupán Beszterce vidékén állapodott meg.

És Bem az ebből fakadó előnyöket nem is késett kihasználni. Kolozsvár elfoglalása után tehát egyelőre futni hagyta az ellenséges főerőket, hogy előbb Urbannal végezzen, s január 3-án súlyos vereséget is mért rá Tihucánál, majd, miután Urban Bukovinába menekült, oda is követte, s addig kergette, míg csapatai tökéletesen szét nem szóródtak. Mivel azonban a Puchner főierőivel való megmérkőzést túlságosan soká halasztani nem akarta, 6-án Bem már vissza is tért Erdély területére, s azután

– 4 ezer emberét hátrahagyván Észak-Erdély őrizetére – 13-án 9 ezer ember élén bevonult Marosvásárhelyre. S minthogy közben sikereinek hallatára a háromszékiek harmadszor is felkeltek és felszabadították széküket, sőt Csíkot is: Bemnek így most lehetősége nyílt arra, hogy seregét székelyföldi önkéntesekkel is megerősítse. És 22-én nem kevesebb mint 11 ezer székely állt is már fegyverben, hogy csatlakozzék hozzá.

Bem azonban, továbbra sem akarván időt veszteni, nem várt ezekre a székelyekre, hanem Marosvásárhely elfoglalása után haladéktalanul folytatta előrenyomulását, mégpedig egyenest az ellenforradalmi elemek legfőbb erdélyi gyűlhelye, Nagyszeben felé. S Puchner főerői, amelyek a csucsaí ütközet után a Kis-Küküllő mellékére húzódtak vissza, 17-én Gálfalvánál megpróbálták útját vágni, de olyan vereséget szenvedtek tőle, hogy hatására, Medgyest is harc nélkül feladván, ezúttal egészen Szebenig futottak. Bem pedig – jóllehet Medgyes birtokában néhány napon belül zavartalanul lebonyolíthatta volna a székelyföldi önkénteseknek seregébe való beolvasztását – megint csak nem várt, hanem – hogy kiaknázza azt a fejvesztettséget, amelyet a gálfalvi ütközet keltett az ellenség soraiban – 21-én már magának Nagyszebennek az elfoglalására is kísérletet tett. Mivel azonban a szebeni erődítmények leküzdéséhez az ő kicsiny serege már elégtelen volt, ez a kísérlet kudarcba fulladt, s így végül néki is el kellett ismernie, hogy mégiscsak erősítésekre van szüksége. Szeben alól tehát Bem visszavonult először Szelindekig, majd – bár ott 24-én sikeresen visszaverte a rátámadó Puchnert – 31-én még tovább, egészen Vízaknáig hátrált, hogy azután ott várja be az Alföldről addigra a Maros mentén táborába indult segédcsapatokat.

Közben viszont erősítések igénybevételéhez folyamodott Puchner is. S néki harcedzett segédcsapatok szerzésére több lehetősége volt, mint Bemnek, noha a bukovinai és a galíciai császári csapatokkal Észak-Erdély felszabadulása folytán egyelőre minden összeköttetése megszakadt. Ő ugyanis – éppen, mert pillanatnyilag teljesen magára maradt – segítségért most szegyenkezés nélkül azoknak az orosz csapatoknak a parancsnokságához fordult, amelyek októberben, miután a törökök (elsősorban épp orosz sürgetésre) végeztek a havaselvei forradalommal, maguk is behatoltak Havaselve és Moldva területére, s a törökökkel együtt azóta megszállva tartották a két román fejedelemséget. A segélykérelemnek pedig a Puchner képviselte ügyet saját ügyének is tekintő s ráadásul a maga

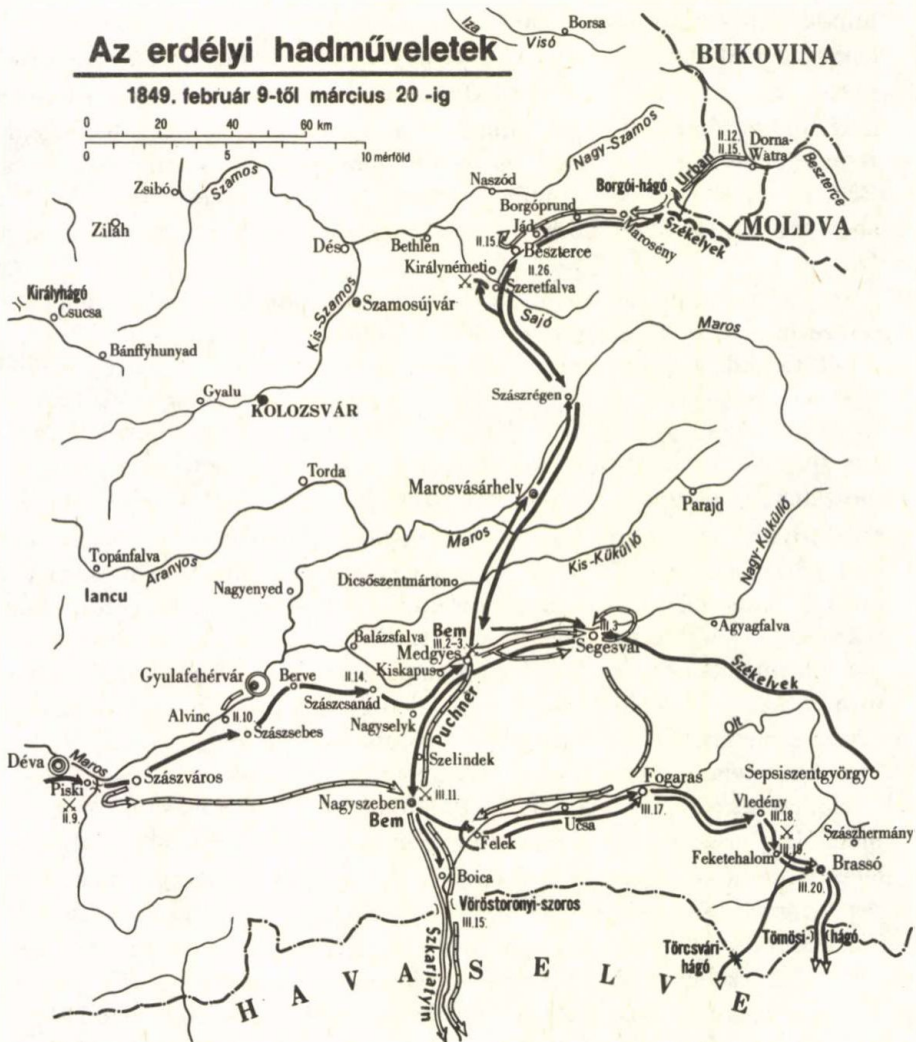
mindenhatóságát is bizonyítani kívánó orosz parancsnokság a legnagyobb készséggel és sietséggel tett eleget, úgy hogy február 1-én 7 ezer orosz katona már át is lépte Erdély határát. Puchner tehát három nap múlva már újabb támadást mert intézni a még mindig Vízaknánál veszteglő Bem ellen. S minthogy Puchner ez alkalommal minden erejét bevetette, Bem most csak a visszavonulás továbbfolytatása mellett dönthetett, és négy napig tartó szakadatlan harcban vissza is vonult nyugat felé egészen Déváiig.

Déván azonban végre csatlakozott hozzá a Damjanich által rendelkezésre bocsátott 3 ezer főnyi erősítés. Február 9-én ezért Bem Piskinéi ismét támadásba ment át, s úgy megverte Puchnert, hogy az megint egyenest Nagyszebenig futott. Bem viszont, aki nem akart még egyszer úgy járni, ahogy január 21-én járt, seregét a hegyek között egyelőre Medgyesre vezette, hogy mielőtt másodszor is Nagyszeben ellen vonulna, most már csakugyan egyesüljön a székely segédcsapatokkal is. Majd – megtudván, hogy Urban, időközben úgy-ahogy összeszedve magát, megint betört az országba – seregének egy részével Besztercére sietett, s erről a kirándulásról csupán Urban újólágos Bukovinába kergetése után, március 2-án tért vissza Medgyesre. Itt viszont ezen a napon maga Puchner intézett ellene támadást. S a két napig tartó harc során Bem újra meg újra visszaverte a fölényben levő ellenség egymást követő rohamait, lőszerkészletének kimerülése miatt azonban végül mégis arra kényszerült, hogy feladja Medgyest és visszavonuljon Segesvárra.

Hanem legnagyobb sikerének az alapjait Bem éppen ezzel a kényszerű meghátrálással rakta le. Puchner ugyanis most késedelem nélkül folytatta előrenyomulását Segesvár felé is, de – hogy Bemet elvágja székelyföldi segélyforrásairól – Segesvárt nagy kerülőút megtételével délkelet felől iparkodott megközelíteni. Ezzel pedig maga nyitotta meg az utat Bem előtt Nagyszeben felé, amelynek a védelmére mindössze 3 ezer osztrák és 3 ezer orosz katonát hagyott volt hátra. És Bemnek több sem kellett: 9-én toronyiránt megindult Segesvárról, 10-én reggel átvágott Medgyesen, ugyanaznap délután felvette a harcot a szebeni védőőrséggel, s mire felvirradt a következő reggel, már Nagyszeben ura volt. A városból megfutamodott ellenséges csapatok pedig 15-én a Vöröstoronyi szorosban már az országhatárt is átlépték. S erre azután Puchner szintén megtört és Havaselvére menekült. Példáját pedig napokon belül a legnagyobb

Az erdélyi hadműveletek

1849. február 9-től március 20-ig

sietséggel követték seregének és az orosz segélycsapatoknak Brassóba és Brassó környékére húzódott maradékai is, úgy hogy Bem – hiába vetette magát utánuk – ezeknek a csapatoknak is már csak az utóvédjükre mérhetett csapást 19-én Feketehalomnál.

Március 20-án tehát Erdély területén – Gyulafehérvár és Déva várórségét, valamint az Erdélyi Érchegységben körülzárt román felkelőket leszámitva – nem voltak többé ellenséges fegyveres erők. S a császári sereg zömének, igaz, sikerült kimenekülnie az országból, az ellenség teljes megsemmisítésére azonban Bemnek, jóval gyengébb lévén, különben sem volt esélye. Az erdélyi hadjárat legfőbb célját, Debrecen vidékének a biztosítását pedig Bem így is tökéletesen elérte.

3. ERŐGYŰJTÉS AZ ELLENTÁMADÁSRA

ERŐGYŰJTÉS A HÁTORSZÁGBAN

Debrecen azonban ekkor már nemcsak az erdélyi hadjárat sikeres befejezését és Erdély felszabadulását ünnepelhette, hanem a tervezett stratégiai ellentámadás előkészítése érdekében végzett szervező munka eredményes lezárultát is. Mert a honvédelmi bizottmány Debrecenben is ernyedetlenül folytatta tovább az ősszel megkezdett nagyszabású szervezőmunkát. S a fáradozásnak lett is látszatja, bár a nehézségek a főváros feladását követő hónapokban csak szaporodtak.

A honvédsereg létszámának gyarapítása például ekkor már jóval vonatottabban ment, mint ősszel, s nem csupán azért, mert közben hatalmas kiterjedésű országrészek kerültek az ellenség kezére, hanem a parasztság egy részének elkedvetlenedése miatt is. A besorozott újoncok számaránya tehát mindinkább megnagyobbodott a seregbe önként jelentkezők számarányához képest, s mindinkább elharapózott az a szokás is, hogy a jobb módúak besorozott fiaik helyett pénzen felfogadott szegényeket küldtek a zászlók alá. A nehézségek azonban, ha lassították is, feltartóztatni most sem tudták a sereg terebélyesedését, úgy hogy például a honvédszászlóaljok száma a december közepi 64-ről február végéig 88-ra nőtt, s eszerint a honvédgyalogság a volt seregrei zászlóaljakkal együtt február végén már nem kevesebb mint 110 zászlóaljat számlált.

Közben viszont fokozódtak azok a gondok is, amelyeket a sereg hadianyagszükségletének kielégítése okozott, hiszen a hadiüzemek közül decemberben igen sok az ellenség hatalmába került, a legfontosabb, a Pestről az utolsó pillanatban Nagyváradra költöztetett fegyvergyár újólagos üzembe helyezése pedig – mint várható is volt – hosszú heteket emésztett fel. S a honvédelmi bizottmány most egy sor új hadiipari üzemet is létesített, ezek termelésbe állítása azonban szintén nem ment egyik napról a másikra. Így azután újra meg újra hiány mutatkozott gyalogsági lőfegyverekben és szuronyokban, kiváltképpen pedig puskagolyóban és lőporban, úgy hogy a március 3-i medgyesi eset egyáltalán nem volt kivételes: a nagyobb ütközetek vége felé máskor is mindig lőszerhiány lépett fel. De nem jutott elegendő lőporhoz a tüzéség sem, ha ennek a fegyvernemnek egyébként kevesebb panasza lehetett is. Mert az ágyúgyártást – Gábor Áron tevékenységét nem számítva – csak májusban sikerült ugyan újra megindítani, a honvédtüzéség azonban – mint láttuk – már 1848 végén is bőséges ágyúparkkal rendelkezett, kellő mennyiségű ágyúgolyóról pedig az ország keleti felében fekvő vasipari üzemek is gondoskodni tudtak. Amint a kézműipar mozgósításával a honvédek folyamatos felruházását szintén sikerült megoldania a márciusi fiatalok egyikének, Lukács Sándornak, akit a honvédelmi bizottmány január elején a honvédsereg felszerelési biztosává nevezett ki.

Mindazonáltal a nehézségeken sem Lukács, sem (a februárban tábornokká előléptetett) Láhner, sem maga a honvédelmi bizottmány nem lehetett úrrá teljesen, s ez nemcsak a hazai ipar fejletlenségéből meg az ország nyersanyagszegénységéből fakadó eredendő bajokon múltott, hanem az ellenforradalom magyarországi híveinek a tevékenységén is. Hiszen a puskacsőkészítésre berendezett ózdi vasgyár vezetői például négy ízben is megrongálták az üzem gépeit; amikor pedig a honvédelmi bizottmánynak ajánlatot tettek 30 ezer török területen elraktározott angol gyártmányú gyalogsági lőfegyver szállítására, azzal a feltétellel azonban, hogy a fegyverek vételára ércpénzben lesz fizetendő, Duschek egyszerűen eltitkolta, hogy az államkincstár még mindig rendelkezik 600 ezer forintnyi ércpénzzel és nemesfémmeel, s így szépen meghiúsította ennek a forradalomra nézve életbevágóan fontos ügyletnek a nyélbeütését.

Igaz viszont, hogy a szabotázs ilyen eseteinél sokkal nagyobb számban mutatkoztak példái az odaadásnak és a fáradhatatlanságnak – kivált az

üzemek munkásai körében. Mert a hadiiparban foglalkoztatott munkások általában éjt nappallá téve dolgoztak, s azok a kevesek, akik közülök szakmunkások voltak, munkájuk mellett mindent megtettek szakképzetlen társaik minél gyorsabb betanítása érdekében is. Közben pedig más szakmák munkásai szintén tömegével jelentkeztek a hadiiparba, s még külföldről is érkeztek haza vándorúton levő magyarországi céhlegények, hogy munkájukat a forradalom szolgálatába állítsák. És a munkásság jobbjai a legnagyobb veszély óráiban is kitartottak, mégpedig nemzeti hovatartozásukra való tekintet nélkül. A kicsiny prakkfalvi fegyvergyár német munkásai például az általuk készített fegyvereket titkos utakon Schlik bevonulása után is eljuttatták a honvédsapathoz, mecenzéfi társaik meg a felszabadító sereg visszatértéig elrejtették a raktáron maradt szuronyokat, miközben Resica részint német, részint román nemzetiségű bányászokból alakult közel 400 főnyi nemzetőrsége a reguláris katonasággal vállvetve verte vissza a várost megtámadó román határőröket, a Garam menti bányavárosok szlovák és német dolgozói pedig ezrével léptek be a honvédszászlóaljakra és a környékükön alakult szabadcsapatokba.

A honvédelmi bizottmány is hamar felismerte hát, hogy a munkások közreműködésére lehet építeni, s ez azután kifejezésre jutott abban a figyelemben is, amellyel a bizottmány a munkások anyagi gondjai iránt viseltetett. Az állami alkalmazásban levő munkások közül így egymás után részesültek béremelésben előbb a Nagybánya környéki bányászok, majd a váradi fegyvergyár munkásai, végül pedig a felvidéki bányászok egyes csoportjai. De hasonló figyelmet fordított az egyenruházati cikkek készítésével foglalkozó céhlegények érdekeire Lukács Sándor is; megszabta például – a legényekre nézve igen kedvezően – azt az összeget, amelyet a honvédsereg számára szállítandó cikkek munkadíjából mestereik kötelesek lesznek bér fejében átengedni nekik, sőt – a céhek tiltakozása ellenére – azt is megtette, hogy közvetlenül rendelt egyenruházati cikkeket maguktól a legényektől, ha az illetők, mestereiknek hátat fordítva s egymással szövetkezve, nagyobb közös műhelyeket rendeztek be valahol.

És a munkások anyagi körülményeinek javítását célzó lépésektől a forradalom vezetőit a pénzügyi nehézségek sem tántoríthatták el. Holott a pénzügyi nehézségek változatlanul óriásiak voltak. Mert a háborús

költségek az első hónapok elteltével némileg csökkentek ugyan, de még ekkor is havi 6–8 millió forintot emésztettek fel. A bankjegynyomda pedig napi 140 ezer forintnyinál több papírpénzt továbbra sem tudott előállítani. És még ez a teljesítmény is csak azáltal volt elérhető, hogy főleg nagyobb címletű pénzjegyeket (százforintosokat stb.) gyártottak, ami azután pénzváltási nehézségeket idézett elő s a kis pénzüsségeket forgató embereknek nem csekély fejtörést okozott.

A honvédelmi bizottmány tehát ebben az időszakban is a legszigorúbb takarékoskodásra kényszerült. De hogy könnyítsen a munkások helyzetén, azt – takarékoság ide, takarékoság oda – éppúgy elengedhetetlennek ítélte, akárcsak azt, hogy a honvédsereget Európa legjobban fizetett hadseregévé tegye, vagy hogy a sereg számára élelmiszerszállítást vállaló parasztokat illő fuvardíjban részesítse s járandóságukat mindig késedelem nélkül folyósíttassa is nekik. Az a körülmény pedig, hogy az államkincstárat így a véle pénzügyi kapcsolatba kerülő százezrek jól fizető és megbízható partnernek ismerték meg, a takarékosági intézkedésekkel karöltve, meglehetősen kelendőséget tudott biztosítani az egyébként fedezet nélküli Kossuth-bankóknak. Hanem a pénz elértéktelenedése – részben az áruhiány, részben a spekuláció miatt –, ha rohamossá egyelőre nem lett is, mégiscsak megindult 1849 elején, úgy hogy például a mezőgazdasági termékek piaci ára március végén már 20–30%-kal meghaladta a honvédelmi bizottmány által meghatározott hivatalos felvásárlási árakat. A szervező munka eredményes folytatását azonban ez sem akaszthatta meg, ha – kivált az élelmiszerbeszerzés terén – újabb nehézségeket támasztott is.

Kevesebb siker kísérte viszont azokat az erőfeszítéseket, amelyeket a forradalom vezetői az ellenforradalom magyarországi híveinek megfékezése érdekében fejtettek ki. Holott a belső ellenség leküzdését nemcsak a forradalom radikálisai sürgették, de elengedhetetlennek minősítette Kossuth is, s ennek megfelelően ő maga több fontos intézkedést fogantatott e téren. Így a hadügyminisztériummal még január folyamán rögtönítélő haditörvényt székelt állíttatott fel Debrecenben a kémek ellen, az ellenség szolgálatába szegődött magyar honpolgárokat pedig „törvénykivülieknek” nyilvánította, közölve a hatóságokkal, „mikép az ilyeneket úton útfélen elfogni s a büntető igazságnak átszolgáltatni – s, ha az elfogás veszéllyel járna, megsemmisíteni – nem csak joguk, sőt mű-

laszthatlan hazafiúi kötelességük is”.¹³ És újra meg újra megforgatta Kossuth a vagyonekobbzás fegyverét is, egymás után vétetve zár alá a királyi és a nádori család, valamint Hám János, Szőgyény László, Almásy Móric, Zichy Ödön meg még jó néhány további ellenforradalmár birtokait.

Csak hogy azzal az eréllyel, amelyet a forradalom vezérkara az ellenforradalom nyílt támogatói ellenében tanúsított, megközelítőleg sem párosult hasonló erély a forradalom táborán belül megbúvó s leplezetten működő ellenforradalmárok elleni harcban. Mert Kossuth azt is több ízben elrendelte ugyan, hogy az ilyen elemeket – kivált a hűtlen tisztviselőket meg az esküszegő tiszteket –, ha fény derül tevékenységükre, szintén állítsák hadbíróság elé s szintén sújtsák birtokelkobzással is, ezek a rendelkezések azonban általában papíron maradtak. A békepártiak ugyanis, akik attól tartottak, hogy adandó alkalommal őket is efféle megtorlásban fogják részesíteni, ismételten tiltakoztak ellenük s elsősorban a birtokelkobzások módszerének alkalmazása ellen, azt hangoztatva, hogy ilyesmi alapjaiban ingatná meg a magántulajdon szentségét. A békepárt álláspontjához pedig ebben a kérdésben hallgatólagosan a liberálisok jobbjaiknak zöme is csatlakozott, – ha egyébért nem, hát azért, mert legtöbbjük egyszerűen nem tudta elhinni, hogy véle egyívású magyar nemesurak képesek legyenek árulásra. És így a magyar forradalomnak sikerült megmenekednie attól a veszélytől, hogy képviselői bűnösökkel együtt esetleg ártatlanokat is meghurcoljanak, a belső ellenforradalom aknamunkáján azonban nem sikerült úrrá lennie.

KÜLFÖLDI TÁMOGATÓK KERESÉSE

Amint a magyar forradalomnak változatlanul nem sikerült kitörnie abból a külpolitikai elszigeteltségből sem, amely helyzetét kezdettől fogva jellemezte. Holott a honvédelmi bizottmány az ország külkapcsolatainak megszilárdítása érdekében szintén igen nagy erőfeszítéseket fejtett ki, mindenekelőtt azokat a kísérleteket újítva meg, amelyeket annak idején a Batthyány-kormány tett az Angliával és Franciaországgal való

¹³ Kossuth a honvédelmi bizottmányhoz, Tiszafüred, 1849. márc. 28. KLÖM XIV. 746–747.

együttműködés kibontakoztatására. Mert a magyar forradalom vezetői ekkor már sem a francia, sem az angol kormánypolitika iránt nem tápláltak illúziókat. Számításba vették azonban, hogy mind a francia, mind az angol kormánykörök sérelmezik a Habsburgok itáliai politikáját (mivel Itáliát a maguk járszalagjára szeretnék kötni); számításba vették továbbá, hogy a török birodalom épségének megőrzéséhez ragaszkodó angol kormánykörök rossz szemmel nézik azt az együttműködést is, amely Ausztria és a Balkánon terjeszkedni igyekvő Oroszország között alakult ki; ezek a számítások pedig abba a reménybe ringatták őket, hogy az angol és a francia kormányköröket idővel talán mégis lesz mód meggyőzni törekvéseiknek a magyar forradalom törekvéseivel való találkozásáról.

Magyarország párizsi képviselőjére és egész nyugati diplomáciájának irányítására Teleki László kapott megbízatást, akit 1848 augusztusában még a Batthyány-kormány küldött ki Párizsba s akire elsőként az a feladat hárult, hogy vegye rá a francia kormányt a magyar kormány elismerésére és a követküldés viszonzására. Ezt a feladatot azonban Telekinak – mint már tudjuk is – nem sikerült megoldania: Jules Bastide, a júniusi proletárfelkelés eltiprása után hivatalba lépett francia külügyminiszter őt csupán magánemberként volt hajlandó fogadni, a követváltásra vonatkozó előterjesztését pedig kereken elutasította. S hasonló volt a helyzet Angliával is. Mert – annak ellenére, hogy az angol kormány már 1848 tavaszán elvetette a Magyarországgal való diplomáciai kapcsolat felvételének a gondolatát – a Frankfurtból távozni kényszerült Szalay Lászlót Kossuth novemberben Londonba küldte olyan utasítással, hogy a változatosság kedvéért Angliára nézve előnyös kereskedelmi kapcsolatok kiépítését indítványozza a szigetország kormányának. Szalay azonban még kihallgatást sem kapott az angol külügyminisztertől, Palmerston lordtól. Az 1849 elején Szalay nyomdokaiba lépő Pulszky Ferenc pedig nagy nehezen elérte ugyan, hogy legalább magánemberként tárgyalhasson Palmerstonnal, érdemleges előrelépésre azonban az angol kormányt néki sem sikerült rábírnia.

Mert Anglia csakugyan hasznot húzott volna Magyarországgal való kereskedelmi forgalmának megnövekedéséből, s az angol meg a francia hatalmi törekvéseket csakugyan sértette Ausztria itáliai és Oroszország balkáni jelenlétének megszilárdulása. A Habsburg-birodalom meggyengülése azonban még inkább sértette volna az angol meg a francia uralkodó

körök érdekeit, hiszen ez még akadálytalanabbá tette volna Oroszország balkáni térhódítását, s olasz vagy német földön sem az angol vagy a francia hatalmi érdekek érvényesítésének, hanem a nemzeti egységtörekvések sikerre vitelének a lehetőségét növelte volna. A magyar forradalom állásainak megerősödése pedig természetesen a Habsburg-birodalom meggyengülését vonta volna maga után.

A baj azonban ennek ellenére sem az volt, hogy a magyar forradalom továbbra is kísérleteket tett a Párizssal és Londonnal való kapcsolatfelvételre, hanem hogy az ilyen irányú kapcsolatkeresés mellett az önvédelmi háború megindulását követő időszakban is második helyre szorult azoknak a kapcsolatoknak az ápolása, amelyek a magyar forradalmat a többi európai forradalmi mozgalomhoz fűzték. Jelezte ezt már az az ingadozás is, amelyet a magyar forradalom vezetői októberben a bécsi nép megsegítése dolgában tanúsítottak, de árulkodott erről a magyar-olasz kapcsolatok fejlődésének lanyhasága is. Holott az olasz forradalmi mozgalom Radetzky nyári lombardiai győzelme után és ellenére is képes volt még újabb erőfeszítésekre. Elvégre, ha Veneto szárazföldi területeit Radetzky Lombardiához hasonlóan visszafoglalta is, maga Velence városa továbbra sem adta fel a harcot. Novemberben pedig a forradalom kiűtött Rómában is, s IX. Pius pápa menekülésre kényszerült, a rómaiak meg kikiáltották a köztársaságot, és megszűntnek nyilvánították a pápa világi hatalmát. Majd február elején Toscanában ugyancsak forradalom robbant ki, s ez úgyszintén az uralkodó, a Habsburg-házból kikerült II. Lipót nagyherceg menekülésére és a köztársaság kikiáltására vezetett. Másfél hónappal később pedig – a fegyverszünet lejártakor – Károly Albert szárd király is újrakezdte a háborút a Habsburgok ellen.

És a magyar forradalom vezetői most már persze maguk is törekedtek az olaszokkal való együttműködésre. Teleki tehát Magyarország követeként már decemberben Torinóba menesztette Splény Lajos bárót. A piemonti kormány pedig nemkülönben híve volt a kapcsolatfelvételnek, s ezért – Alessandro Monti báró személyében – szintén követet küldött Magyarországra. A követcserén túlmenő, érdemi együttműködés azonban Magyarország és Piemont között sem alakult ki, amit mindennél ékebben mutathat, hogy bár a torinói kormánykörök és Splény tárgyalásai során tervbe vették a két fél hadműveleteinek összehangolását, Károly Albert csapatai végül mégis ennek megtörténte előtt indultak meg

Radetzky ellen, hogy a háború harmadik napján, március 23-án már döntő vereséget szenvedjenek Novaránál. Amin azután Magyarország és Piemont harci szövetsége is egyszer s mindenkorra megfeneklett. A vereség hatására ugyanis Károly Albert lemondott trónjáról, utóda, II. Viktor Emánuel pedig csakhamar végérvényesen békét kötött a Habsburgokkal.

Holott a Piemonttal létrehozandó szövetség kedvéért a magyar forradalom közben elszalasztotta a római és a toscanai forradalmi mozgalommal való összefogás lehetőségét is. Károly Albert ugyanis, koronás fő lévén, bizalmatlanul tekintett a római és a toscanai forradalmárok köztársasági törekvéseire, ez pedig a magyar forradalom diplomáciáját – még a radikális Telekit is – arra készítette, hogy tartózkodjék a szóban forgó forradalmi mozgalmakhoz való közeledéstől. S ezt a mulasztást Károly Albert lemondása után már időhiány miatt sem lehetett jóvátenni, hiszen a szárd csapatok novarai veresége Róma és Toscana sorsát is megpecsételte: az előbbi már egy hónap múlva francia intervenciós csapatok támadták meg, s július elejére meg is hódoltatták, az utóbbi pedig közben – május végére – a Piemont által többé le nem kötött császári csapatok martalékává lett. Miért is Magyarországnak 1849 tavaszán olasz földön végül is egyetlen forradalmi mozgalommal, a velenceivel maradt csak lehetősége szövetségre lépni. Gyakorlati haszonnal pedig ez a szövetség sem járt egyik félre nézve sem, mert mire a szövetségi szerződést június elején végre tető alá hozták, addigra mozgási szabadságától Velencét is teljesen megfosztotta az az ostromzár, amelyet április folyamán a császári csapatok létesítettek az Adria királynője körül.

Így azután tevékeny együttműködést a magyar forradalomnak az ország határain túl végeredményben egyedül az 1831-ben levert lengyel szabadságharc emigrációjával sikerült kialakítania. A (legnagyobb részben Franciaországban élő) lengyel emigránsok zöme ugyanis még ekkor is az 1846-i galíciai tragédia hatása alatt állott, s mert emiatt elképzelhetetlennek tartotta egy, a nemesség és a parasztság együttműködésére épülő hazai szabadságmozgalom kibontakoztatását, megoldást elsősorban a külső körülmények kedvező alakulásától várt – kivált, miután az elszigetelt poznaói és krakkói forradalmi próbálkozásokat a poroszoknak, illetve az osztrákoknak már 1848 tavaszán sikerült felszámolniuk. Ez pedig a szóban forgó emigránsokat rendkívül fogékonyakká tette a forradalmi mozgalmak nemzetközi összefogásának a gondolata iránt. Alig

érkezett tehát Teleki Párizsba, az emigráció Adam Czartoryski herceg körül tömörülő vezérkara mindjárt kapcsolatot teremtett véle, s Czartoryskiék ettől fogva a maguk eszközeivel is igyekeztek előmozdítani például az olasz–magyar szövetség kiépülését, sőt azt is, hogy a szerbek és a magyarok megbékéljenek s a jövőben immár egymás oldalán szálljanak síkra a Habsburgok ellen.

Kézzelfogható eredményre azonban a lengyel emigráció ilyen irányú próbálkozásai sem vezettek. És hogy a magyar–lengyel együttműködés gyakorlati haszon nélkül mégsem maradt, az főleg annak volt köszönhető, hogy a forradalom hónapjaiban Bemhez és Dembińskihez hasonlóan – kisebbrészt szintén az emigrációból, nagyobbrészt pedig hazulról – más lengyelek is tömegével siettek magyar földre, s ezerszám vették fel a harcot a Habsburgok ellen a magyar honvédsereg zászlói alatt. Amint a magyar forradalom a leghatékonyabb külső támogatást végeredményben általában is azoktól a külföldiektől kapta, akik – megértvén, hogy a szabadságért küzdők egyes osztagai céljaikat semmiképpen sem érhetik el addig, amíg egymás közti ellentéteiket félre nem teszik s közös harcra nem egyesülnek – utoljára is a magyar honvédsereg katonáivá lettek. Mert a magyar forradalmat most nemcsak lengyelek segítették védelmezni, hanem – részint már szeptemberben, részint pedig a bécsi októberi felkelés leverése után – Magyarországra jött bécsiek meg a császári hadsereg 1848-ban Magyarországon állomásozó itáliai ezredeiből kikerült olaszok, továbbá franciák és Ausztrián kívüli német államok fiai meg havaselvei románok, sőt törökök, svédek, angolok és amerikaiak is . . .

4. A BALOLDAL ÉS A BÉKEPÁRT PÁRHARCA 1849 ELEJÉN

A magyar forradalom helyzete azonban 1849 első hónapjaiban mindezek ellenére is rendkívül nehéz volt – s nemcsak a császári csapatok 1848 végi nagyarányú térnyerése folytán, hanem a forradalom táborán belüli pártharcok rohamos elmérgesedése miatt is. Azok a békepártiak ugyanis, akik Debrecenbe is követték az országgyűlést, korántsem azért szánták el magukat a Debrecenbe menetelre, hogy ott azután tétlen szemlélői legyenek az önvédelmi harc következetes végigvitelére törekvő erők tevő-

kenységének, hanem hogy ott is tovább terjesszék a Habsburgokkal kölcsönös engedmények alapján kötendő béke jelszavát. Szeket az embereket persze hideg zuhanyként érte az a hír, hogy Windisch-Grätz egyelőre ragaszkodik a feltétlen fegyverletételhez, céljaik megmásítására azonban ez még nem bírta rá őket, legfeljebb azt a meggyőződést ültette el bennük, hogy céljaik megvalósításának az ideje csupán később fog elérkezni.

Ahhoz viszont – gondolták a békepártiak –, hogy utóbb csakugyan üssön az ő órájuk, múlhatatlanul szükséges, hogy a forradalom tábor a maga részéről továbbra is hagyja nyitva a békekísérletek ajtaját – mindaddig, amíg a békülékenység szelleme végül a másik oldalon is felül nem kerekedik. Amikor tehát a képviselőház január 13-án meghallgatta a szilveszterkor kirendelt békeküldöttség jelentését (amelyet a küldöttség Windisch-Grätz által feltartóztatott tagjai írásban juttattak el Debrecenbe), Bezerédj István azt indítványozta, hogy az országgyűlés a békeküldöttséget mostani nyilvánvaló kudarca ellenére is utasítsa munkájának folytatására. S ezt az indítványt a képviselőházi többség Kossuth követelésére elvetette, de a többséget maga mellett felsorakoztatni ezúttal Kossuth is csupán azzal a kijelentéssel tudta, hogy ha feltétel nélküli fegyverletételre nem is, „biztosított békére készek vagyunk” a jövőben is,¹⁴ ez pedig világossá tette, hogy teljesen immár a harcot egyelőre tovább folytatni kívánó liberálisok közül sem mindenki ellenzi a békétárgyalások fonalának majdani újrafelvételét.

A békepártiakat tehát a január 13-án történtek sem arról győzték meg, hogy helyzetük reménytelen, csupán arról, hogy fokozniuk kell a jelenleg még Kossuth szavára hallgató liberálisok megnyerése érdekében kifejtett erőfeszítéseiket. Ennek megfelelően a békepárti politikusok – Kemény Zsigmond báró, az író, Kovács Lajos, a közmunka- és közlekedésügyi minisztérium egyik osztályának vezetője, Kazinczy Gábor Zemplén megyei főszolgabíró és társaik – mind a képviselőház ülésein, mind magánmegbeszéléseken ezután is újra meg újra hangot adtak különvéleményüknek, februárban pedig a békepárt *Esti Lapok* címen megteremtette a maga sajtóorgánumát is az egykor baloldaliként feltűnt, de ekkorra már szintén békepártivá átvedlett Jókai szerkesztésében.

¹⁴ Kossuth harmadik felszólalása a képviselőház 1849. jan. 13-i ülésén. KLÖM XIV. 118.

A forradalom radikálisainak minden okuk megvolt hát arra, hogy nyugtalanul figyeljék a békepárt szervezkedését. S az Egyenlőségi Társulat vezetői január 15-i összejövetelükön már el is határozták, hogy haladéktalanul általános támadást indítanak a békepárt ellen. A támadás terepéül pedig – minthogy a két nappal korábban történekből ők csak azt olvasták ki, hogy a képviselők többsége továbbra sem a békepárt, hanem a honvédelmi bizottmány mögött áll – a képviselőházat választották. De éppen ezért ügyelni kívántak arra, hogy a képviselőház összetétele a továbbiakban se módosuljon a békepárt javára, hanem – ha lehet – még baloldalibbá legyen. Január végén tehát arra hívták fel a házat, ítélje mandátumuk elvesztésére mindazon képviselőket, „kik a ház engedelme vagy a kormány kiküldetése nélkül lévén távol Debrecenből, jövő február hónap 10-éig itten meg nem jelennek”.¹⁵ Majd az országgyűlés jobboldalának megfélemlítése céljából február elején beterjesztettek egy másik indítványt is, s ebben arra javasolták kötelezni a honvédelmi bizottmányt, hogy létesítsen politikai bíróságokat „azokra nézve, kik... honárulás vétkébe esnek”.¹⁶ És az országgyűléssel el is tudták fogadtatni mindkét javaslatukat. A békepártnak azonban végül mindkettőt sikerült kiforgatnia a maga lényegéből. Ezt pedig a radikálisok a legnagyobb igyekezettel sem akadályozhatták meg. Mert akkora erővel, amekkorával a békepártot valóban maguk alá gyűrhetnék volna, ez idő tájt már távolról sem rendelkeztek.

A baloldal meggyengülését mindenekelőtt saját sorainak megritkulása idézte elő. Persze nem az a ritkulás, amelyet a Nyáryk meg a Jókaik színéváltozása eredményezett – végtére is az ilyen elemek kiválása csak javára válhatott a baloldalnak –, hanem az, amelyet az önvédelmi harc okozott azáltal, hogy a baloldal híveit tucatjával szólította el a politikai élet középpontjából más frontszakaszokra. Hiszen a radikálisok közül – a tábornokká kinevezett Perczelhez vagy a Bem segédtisztjévé lett Petőfihez hasonlóan – ekkor már igen sokan a honvédsereg soraiban szolgáltak, mások meg – mint Oroszhegyi vagy a januárban alföldi önkéntesekből

¹⁵ Lásd: Madarász József Fejér megyei képviselő erre vonatkozó indítványát a képviselőház 1849. jan. 26-i ülésének naplójában. *Közlöny*, 1849. jan. 28. 13. sz. 47.

¹⁶ Lásd: Madarász László felszólalását a képviselőház 1849. febr. 3-i ülésén. *Közlöny*, 1849. febr. 6. 20. sz. 71.

toborzott Rákóczi-szabadcsapat élén Erdélyben harcoló Vasvári – szabadcsapatparancsnoki szerepet vállaltak. De voltak olyan radikálisok is, akiket – mint például Telekit vagy az áprilisig mellette dolgozó Irányit – a forradalom külföldön végzendő diplomáciai munkára vett igénybe. Akik pedig továbbra is Debrecenben maradtak, azok sem mind működhetek közre az országgyűlési csatározásokban – legalábbis rendszeresen nem –, mert – mint Madarász Lászlót a rendőrség vezetésével vagy Lukács Sándort a honvédek felruházásával kapcsolatos feladatok – többeket közülük idejük java részében más tennivalók kötöttek le. Így azután az Egyenlőségi Társulat összejövetelei egyre néptelenebbekké lettek, a szűkebb értelemben vett politikai tevékenység terhe pedig szinte teljes egészében az Egyenlőségi Társulat elnökségét decemberben bátyjától átvevő Madarász Józsefre és a Schlik betörése után Sárosból távozni kényszerült Irányi Dánielre meg még egy-két további radikálisra hárult, s ennek a néhány embernek egymagában kellett ellátnia mind az Egyenlőségi Társulat, mind a baloldali képviselőcsoport, mind a radikális sajtó irányítását.

Ennél is érzékenyebben érintette azonban a baloldalt tömegbázisának az összeszűkülése. Hiszen Pest elestével a baloldal elveszítette legfőbb, sőt voltaképpen egyedülinek mondható hátvédjét, a pesti népet. S ezért a veszteségért a radikálisok Debrecenben sehogyan sem kárpótolhatták magukat. Számottevő munkástömegek felsorakoztatásával azért nem, mert ilyenek itt egyszerűen nem akadtak. Számottevő paraszti tömegek felsorakoztatásával pedig azért nem, mert ehhez továbbra is hiányzott a megfelelő parasztpolitika. A radikálisok ugyanis attól féltek, hogy ha visszatérnének 1848 nyarán képviselt parasztpolitikájukhoz, akkor a liberálisok tekintélyes hányadát szembefordítanák magukkal és a forradalom ügyével (ezt pedig pillanatnyilag már csak azért sem merték kockáztatni, mert a békepárt elleni harcukat – mint láttuk – éppen a liberális többségű képviselőház porondján akarták megvívni), s ezért egyelőre változatlanul hallgattak a parasztkérdésről.

Kivéve az egyedüli Táncsicsot, aki március első felében megjelent *Uj alkotmány-javaslat, Marcius 15-kének évnapi emlékeül* című röpiratában ismét megsürgette mind a még érvényben levő feudális kötelmek összeségének kiküszöbölését, mind a földnélküliek egy részének földhöz juttatását (ezúttal abban a formában, hogy legalább „minden olly zsöllér,

ki a szabadságharcban részt vett, de [kinek] földje nincs”, kapjon „az árulók s pártütőktől elfoglalandott földekből 20 hold földet... örökös tulajdonul”¹⁷). Ekkor azonban már az ő követelései is csak sokkal szűkebb körben lehettek ismertekké, mint korábban, mert a debreceni városi tanács januárban – azzal az ürüggyel, hogy elmulasztotta volt letenni a törvény szabta biztosítékot – könyörtelenül betiltotta lapját, a *Munkások Ujságá*-t. Nem beszélve arról, hogy ha Táncsics álláspontjáról netalán most is éppoly sokan értesülnek, mint amennyien 1848 nyarán vagy őszen, az Egyenlőségi Társulaton ez sem igen lendített volna, hiszen a parasztok egyre kevésbé láthattak okot arra, hogy a társulat politikáját Táncsics politikájával teljesen azonosnak tekintsék.

Holott hogy Táncsics mennyivel helyesebb kiindulópontot választott, mint azok a radikálisok, akik a liberális zömmel való zavartalan együttműködésük szempontjának még ez idő tájt is készek voltak alárendelni minden más szempontot, az már februárban bebizonyosodott azoknak a javaslatoknak a megvitatása során, amelyeket a baloldal január végén és február elején terjesztett az országgyűlés elé. Mert például a „rögtön ítélő hadi s polgári vegyes bíróságok” – vagy közhasználatú elnevezésük szerint: vésztörvényszékek – létesítésére vonatkozó indítványuk alapgonddatának a radikálisok kétségkívül meg tudták nyerni a képviselők többségét, mikor azonban a képviselőház rátért a javaslat részleteinek a tárgyalására, akkor a többséget nem egy esetben már a békepártnak sikerült maga mellé állítania; a részleteknek a békepárt által kezdeményezett s a többség támogatásával azután határozattá is emelkedett sok-sok módosítása pedig a javaslatot végül szinte teljesen megfosztotta életől. Hiszen a honatyák többsége a békepárt unszolására a tervezetnek még azzal a pontjával is szembehelyezkedett, amely kimondani javasolta, hogy a vésztörvényszéki „eljárás nyilvános [lesz], ha csak az álladalom érdekében felmerülő fontos okok a nyilvános eljárást károsnak nem mutatnák”,¹⁸ s ehelyett azt mondta ki, hogy „az eljárás minden esetre

¹⁷ TÁNCSICS MIHÁL, Uj alkotmány-javaslat, Marczius 15-kének évnapi emlékeül. Debrecen, 1849. 6.

¹⁸ Így a beterjesztett törvényjavaslat 7. §-ának n) pontja. Közli: Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk. és bev. BEÉR JÁNOS és CSIZMADIA ANDOR. Bp. 1954. 716. (A kiemelés a szerzőtől.)

nyilvános leend”, ha pedig „az álladalom érdekében felmerülő fontos okok a nyilvános eljárást károsnak mutatnák, a bíróság az eljárást... elhalaszthatja”.¹⁹ S az ilyen és hasonló módosítások beiktatása a vésztörvényszékeket már eleve is annyira elerőtlenítette, hogy – hiába alakultak meg ezek a testületek még márciusban – működésük során együttvéve is mindössze 122 elmarasztaló ítéletet hoztak – s ezek is többnyire kisebb bűnösöket, mégpedig 14 eset kivételével csupa nemzetiségi származékot érintettek –, kétszer ennyien voltak viszont azok a perbe fogottak, akiket a vésztörvényszékek felmentettek vagy rendes bíróságok elé utaltak, azoknak a vádlottaknak a száma pedig, akiknek a pere a vésztörvényszékek előtt végül is lezáratlan maradt, még ennél is magasabbra rúgott.

S nem jártak jobban a radikálisok a képviselőház megtisztítását célzó indítványukkal sem. Mert a ház a békepártiak kérésére és a többség akaratából először egy hónapig halogatta a kérdés napirendre tűzését, hogy a Debrecenbe mind ez ideig meg nem érkezett honatyáknak elegendő időt adjon mulasztásuk jóvátételére. Majd február utolsó hetében – s ekkor már éppen liberális képviselők sürgetésére – mégiscsak megkezdődött végre a javaslat vitája, és a képviselőház el is fogadta a javaslatot; megengedte azonban, hogy a késve mégis magukba szállottak késedelmüket utólag kimagyarázhassák, a békepárt számára pedig ezzel kiváló lehetőséget teremtett sorainak gyarapítására. A békepártiaknak ugyanis így módjuk nyílt arra, hogy akár minden egyes ilyen kétes helyzetű képviselő érdekében szót emeljenek. A többség pedig az esetek nagyobbik részében helyt adott érveiknek, s a mandátumuk elvesztésétől ezáltal megmenekedett képviselők azután természetesen megmentőik táborához csatlakoztak. Miért is a képviselőház megtisztítására tett kísérlet a házon belüli erőviszonyokat végül éppen nem a baloldal, hanem a békepárt javára változtatta meg.

¹⁹ Így az elfogadott törvénycikk 7. §-ának p) pontja. Közölve: uo. 719. (A kiemelés a szerzőtől.)

5. KÁPOLNA ÉS FOLYOMÁNYAI

DEMBIŃSKI KUDARCA KÁPOLNÁNÁL

Ámbár a képviselőház jobbszárnyának megerősödésében legfőbb része ekkor már nem a szóban forgó néhány képviselő igazolásának volt, hanem annak, hogy a békepárttól eddig balra álló liberálisok körében március folyamán nagyfokú jobbratolódás indult meg – elsősorban az időközben végbement hadműveletek okozta csalódás hatására. Február közepe táján ugyanis Debrecenben már nemcsak radikális, de liberális körökben is az a nézet uralkodott, hogy ha Dembiński – várhatóan napokon belül – megkezdí támadó hadműveleteit, akkor ezek rövidesen az ellenséges főerők megsemmisítésére fognak vezetni. És Dembiński február utolsó hetében csakugyan támadásba is lendült, megsemmisítő csapást azonban nem az ellenségre, hanem a liberálisok zömének reményeire mért.

Holott Dembiński önmagában véve igen ésszerű tervet dolgozott ki az ellenség felmorzsolására, számításait (intézkedéseiből kikövetkeztethetően) arra a feltevésre alapozva, hogy az ellenséges főerőket csak abban az esetben lesz képes megsemmisíteni, ha Windisch-Grätz január óta Pesten veszteglő csapatai Jellačić hadtestéhez hasonlóan maguk is kimozdulnak a főváros területéről, ez pedig csupán akkor fog megtörténni, ha Schlik Kassáról elvonult hadteste zavartalanul nyomulhat tovább délnyugat felé. Ha ugyanis Windisch-Grätz szeme előtt ennek jóvoltából megcsillan majd a Schlikkel történő egyesülés reménye, akkor ez őt arra fogja ösztönözni, hogy az egyesülés mielőbbi lebonyolítása érdekében e célra igénybe vehető csapataival elébe siessen Schliknek; ha viszont a honvédesapatok, kihasználva Schlikkel szemben mutatkozó pillanatnyi helyi erőfölényüket, rá már Windisch-Grätz felkerekedése előtt megsemmisítő csapást mérnek, akkor ez az ellenséges fővezért – éppen megfordítva – arra fogja indítani, hogy még inkább bezárkózzék a főváros – számára viszonylagos biztonságot nyújtó – falai közé.

Dembiński tehát Schliket Windisch-Grätzcel való találkozásáig kímélni akarta, s rá is, Windisch-Grätzre is csupán kettejük egyesülése után – valahol Heves megye területén – szándékozott lesújtani. Ahhoz azonban, hogy akkor valóban egyszerre végezhessen majd mindkettejükkel, Dembińskinek az adott helyen az ő egyesült erőikkel szemben is erőfölényt

kellett biztosítania a maga számára. Ehhez pedig egyfelől gondoskodnia kellett arról, hogy Görgei és Klapka hadtestéhez csatlakozzék most a volt Perczel-hadtest január végén Szolnokkal átellenben hátrahagyott zöme is, másfelől el kellett érnie, hogy Jellačić hadteste viszont továbbra is Szolnoktól délnyugatra elfoglalt állásaiban maradjon, azaz hogy ez a hadtest már ne csatlakozzék a Windisch-Grätz személyes vezérlete alatt egyesülő császári főerőkhöz s persze azt a Debrecen elleni támadásra nyíló alkalmat se próbálja majd megragadni, amelyet az eddig közte és Debrecen között elhelyezkedett honvédcsapatok távozása fog teremteni. Miért is Dembiński úgy határozott, hogy mielőtt Egertől délre gyülekező főerőivel ő maga megkezdene a Windisch-Grätz seregzőme elleni támadást, elébb Vécseynek és Damjanichnak a Délvidékről elvont csapatai intézzenek Szolnoknál tüntető támadást Jellačić ellen.

S mindezt Dembiński nagyon bölcsen gondolta ki, de annál szerencsétlenebbül ültette át az életbe. Schlik közeledtére ugyanis Windisch-Grätz valóban kimozdult Pestről és megindult a Gyöngyös felé vezető úton, de a Dembiński által vártnál hamarabb: már február 23-án. A Szolnok elleni tüntetésre viszont a Délvidékről felrendelt csapatok jövetelének elhúzdása miatt március eleje előtt semmiképpen sem kerülhetett sor. Dembińskinek tehát most vagy hátrább kellett volna vonnia csapatait, hogy késleltesse a döntő ütközetet, vagy pedig – eredeti elképzeléseinek módosításával – fel kellett volna készülnie arra, hogy a döntő ütközetet már a Szolnok ellen tervezett támadás lezajlása előtt megvívja. Ő azonban sem ezt, sem amazt nem tette, hanem – az ellenség mozgását a valóságosnál jóval lassabbnak képzelve – éppenséggel előrenyomult, de úgy, mint aki feltételezi, hogy Windisch-Grätzcel ennek ellenére legkorábban március első napján fog csak érintkezésbe kerülni. Minek folytán seregének egy része február 26-án már a Tarna mentén helyezkedett el, csapatainak zöme viszont ekkor még egy-két napi járóföldre tanyázott innen, s ezért a Tarna völgyében rendkívül hosszan elnyúló – Káltól Kápolnán át egészen Verpelétig terjedő – arcvonalon rendkívül széttagoltan felsorakozó honvédhadosztályok az adott ponton nemcsak nem rendelkeztek erőfölénnyel, hanem nagyon is alárendelt helyzetben voltak, mikor Windisch-Grätz Gyöngyös felől közeledő csapatai 26-án délben váratlanul beléjük ütköztek.

És az ütközet első napján a keményen verekedő honvédek nagyjából

ennek dacára is megvédték állásaikat. A következő nap felvirradtakor azonban Verpelétnél a helyszínre érkező Schlik-hadtest is belevetette magát a harcba, s ezt követőleg a császáriaknak erőfölényük érvényesítésével immár sikerült behatolniuk Kápolnára. Így pedig, mire a távolabb tartózkodó magyar hadosztályok egy része végre szintén Kápolna közelébe ért, Dembiński már rákényszerült a visszavonulás elrendelésére s ezzel egyben támadó terveinek huzamos elnapolására is.

AZ OKTROJÁLT ALKOTMÁNY

Hiába tudta hát a sereg a visszavonulást teljes rendben lebonyolítani: Windisch-Grätznek most szent meggyőződésévé lett, hogy a magyar forradalom Kápolnánál végre a kegyelemdőfést is elszenvedte. Néhány napon belül pedig ez a hiedelem eluralkodott az udvari körökön meg az osztrák kormány tagjain is, emezekben mindjárt azt a meggyőződést is elültetve, hogy többé a birodalom újjászervezésére kifundált terveiket sem szükséges leplezgetniök. Az osztrák birodalmi gyűlést tehát, amely Kremsierbe telepítése óta azon fáradozott, hogy polgári jellegű alkotmányt dolgozzon ki a Lajtán túli tartományok számára, Ferenc József március 4-én egyetlen tollvonással feloszlatta, s Ausztriát, sőt a birodalom egészét azután maga ajándékozta meg „alkotmánnyal”. Ez az oktrojált alkotmány pedig Erdélyt és a hozzá visszacsatolandó részeket, valamint az egymással (majd a későbbiekben Dalmáciával is) egyesítendő Horvátországot, Szlavóniát és a tenger melléket, azután a határőrvidéket, továbbá a Bácskából és a Temesközből (igaz, szintén csak később) megszervezendő szerb vajdaságot Magyarországtól különálló koronatartományokká s mind ezeket a tartományokat, mind a maradék „magyarországi királyság”-ot az „egy és oszthatlan ausztriai császárság” részévé nyilvánította.

S történt mindez annak ellenére, hogy az olmtüzi határozmányok nem csupán a magyar forradalom táborában kelthettek felháborodást, de az ellenforradalom támogatóivá lett magyarországi nemzetiségi mozgalmak híveit szintén csak elkeseríthették, s ezen az oldalon sem egyedül a (tartományi különálláshoz végül mégsem jutó) szlovákoknak okozhattak csalódást, hanem a többi nemzetiség fiainak is. Hiszen az oktrojált alkotmány az egyes tartományokat feljogosította ugyan arra, hogy a biro-

dalmiaknak nem minősülő ügyeket a maguk területén önállóan intézzék, csakhogy a birodalomhoz tartozó országok külügyeit, egyházi viszonyait, felsőoktatási ügyeit, hadügyét, pénzügyeit, ipari, kereskedelmi és közlekedési viszonyait, valamint rendőri ügyeit mind-mind birodalmi ügyeknek minősítette. És az oktrojált alkotmány megengedte ugyan, hogy az egyes tartományok képviselőiket elküldjék az újonnan alakítandó birodalmi gyűlésbe, ámde azt is kimondotta, hogy a törvényhozó hatalmat ez a birodalmi gyűlés nem egyedül, hanem a császárral együtt fogja gyakorolni, a végrehajtó hatalom pedig ezentúl „kizárólag a Császárt illeti”, s hasonló lesz a helyzet az egyes tartományokban is, amennyiben a tartományoknak meghagyott ügyekre vonatkozólag a törvényhozó hatalmat a tartománygyűlések nemkülönben az uralkodóval együtt fogják gyakorolni, a végrehajtó hatalom birtokosa pedig a tartományokban szintén „kizárólag a Császár . . .” lesz.²⁰

Az ellenforradalmi köröket azonban, mivel a magyar forradalom közeli összeomlását Kápolna óta teljesen bizonyosra vették, most már nemcsak az hagyta hidegen, hogy az alkotmányoktroj milyen visszhangot fog kelteni a magyar közvéleményben, de az is, milyet a magyarországi nemzetiségek soraiban. Holott a magyar forradalom a valóságban ekkor egyáltalán nem a végső vereségnek, hanem éppen legnagyobb katonai sikereinek a küszöbére érkezett el. Bár kétségtelen, hogy a forradalom méhében ez idő tájt már nemcsak az elkövetkező sikerek érlelődtek, hanem a bontakozó belső bajok is, sőt a bajok már felszínre is kezdtek törni – s elsőül épp ott, ahol a következő hetek sikerei is készültek: a forradalom fegyveres erőinek a táborában.

GÖRGEI FŐPARANCSNOKSÁGA

Görgei ugyanis a rózsahegy-i tárgyalások megszakadása után – mint tudjuk – azért döntött hirtelen hadtestének a honvédsereg többi hadtestével történő újraegyesítése mellett, hogy kellő erő birtokában néhány elgondolkodtató vereséget mérhessen a császáriakra s ilyen módon a kölcsönös engedményeken alapuló békekötés irányába terelje őket, nem

²⁰ Birodalmi alkotmány az Ausztriai Császárság számára, Olmütz, 1849. márc. 6. Közli: Gyűjteménye a . . . legfelsőbb manifestumok és szövegeknek 47–61.

pedig azért, hogy a jövőben magát olyan főparancsnok utasításaihoz legyen köteles tartani, aki az általa kitűzötteknél messzebb menő célok elérésére törekszik s ezzel veszélyezteti a szerinte máskülönben okvetlenül elérhető, de csak a túlságosan nagyratörő célok mellőzése esetén elérhető célok elérését. Attól kezdve tehát, hogy a honvédsereg főerőinek élére Dembiński személyében mégis ilyen parancsnok került, tisztikarába, amelyet nagyrészt a császári hadseregtől örökölt s amelynek a zömét – ha előbb nem – a váci nyilatkozattal mindenképpen a maga odaadó hívévé tette, ernyedetlenül igyekezett beleplántálni a Dembiński iránti bizalmatlanság szellemét. A kápolnai kudarc bekövetkezte után pedig immár a nyílt fellépés pillanatát is elérkezettnek találta.

Miután tehát a Kápolna alól visszavonult csapatok átkeltek a Tiszára partjára s Tiszafürednél táborba szálltak, Görgei március 3-án megbeszélésre hívta össze a magasabb beosztású tisztek zömét, s ezen az összejövetelen, amelyen megjelent a honvédelmi bizottmány képviselőjeként a táborban tartózkodó Szemere is, az egybegyűlt tisztek egyöntetű helyeslésétől kísérve, kinyilvánította, hogy Dembiński Kápolnánál egyszer s mindenkorra bebizonyította hadvezetésre való alkalmatlanságát, miért is azonnal elmozdítandó főparancsnoki állásából. Szemere meg, tapasztalván, hogy a tisztikar jelenlevő tagjai csakugyan mindnyájan egyetértenek Görgeivel, nyomban engedett is, s Dembińskit – egyelőre, igaz, csak ideiglenes érvénnyel – azonnal felfüggesztette, majd a sereg vezetésével mint rangidős tábornokot egyelőre Görgeit bízta meg.

A másnap Tiszafüredre érkező Kossuthtól pedig ezek az intézkedések immár a legfelső megerősítést is elnyerték. Mert Kossuth, aki a váci nyilatkozat megismerése óta nagyfokú gyanakvással figyelte Görgei működését, a legújabbban történeteket közönséges lázadásnak tekintette ugyan, csakhogy a táborban kénytelen lett rádöbbedni arra, hogy kellő cselekvési szabadsággal korántsem rendelkezik. És ez valóban így is volt. Hiszen Görgeiék ellenében a maga nagy tekintélyének latbavetésével talán felsorakoztathatta volna az egyszerű honvédek tízezreit. Ilyesféle forradalmi megoldás gondolata azonban az ő fejében nyilván meg sem fordult. Ha pedig netalán mégis eszébe ötlött ilyesmi, akkor is el kellett hessegetnie magától ezt a gondolatot, mert ebben az esetben azt is okvetlenül számításba kellett vennie, hogy Görgei elmozdítása egészen bizonyosan a tisztikar zömének azonnali dezertálását vonná maga után,

a zászlót cserbenhagyó tisztek gyors pótlására pedig a forradalomnak egyszerűen nincs lehetősége.

De ha ilyen okok miatt Kossuth pillanatnyilag meghátrált is, abba, hogy a főszerep vezénylete végérvényesen Görgei kezében maradjon, semmiképpen sem óhajtott belenyugodni. Már a kezdet kezdetén feltette tehát magában, hogy ha a március 3-án Görgeire testált hatalmat most még nem tudja is visszavenni, valamiféle kerülő úton legalább utólag mégiscsak vissza fogja venni tőle. S ebben a szándékában azután még meg is erősítette őt Damjanich szolnoki győzelme. Damjanich ugyanis március 5-én Cibakházánál Dembiński eredeti haditervének megfelelően átkelt a Tisza jobb partjára, majd – míg Vécsey tüzérségi támadással lekötötte a szolnoki Tisza-híd bal parti hídfőjét védő császári csapatok figyelmét – dél felől váratlan rohamot intézett a szolnoki helyőrség ellen, s az ellenséget a város teljes kiürítésére kényszerítette. Ezek után pedig Kossuthnak meggyőződésévé lett, hogy most már azért is cselekednie kell, mert ha eltűrné, hogy Damjanich is Görgei alárendeltjévé legyen, akkor nem is egyszerű mulasztást, hanem valóságos bűnt követne el.

S március 8-án Kossuth munkához is látott. Először is elrendelte Damjanich és Vécsey hadosztályának egyesítését, s az illetéknéppen létrejött III. hadtest parancsnokává Damjanichot nevezte ki; majd – mintha négy nappal előbb nem adta volna áldását Szemere 3-i intézkedéseire maga is – közölte Görgeivel, hogy az ő főparancsnoksága alá csupán a tiszafüredi táborban összpontosult három hadtest (saját VII. számú hadteste, a Klapka parancsnoksága alatt levő I. hadtest és a korábban Perczel vezényelte, most meg Aulich Lajos tábornokra bízott II. hadtest) fog tartozni; végül pedig – arra hivatkozva, hogy a főhadszíntéren elhelyezkedő négy hadtest nem nélkülözheti az egységes irányítást – a honvédelmi bizottmány feltétlen hívének ismert Vettert altábornaggyá és (az erdélyi sereg kivételével) a magyar haderő egészének a parancsnokává nevezte ki. Holott ezek a lépések Görgei előtt nemcsak azt tehették világossá, hogy Kossuth bizalmatlan iránta, hanem – a március 4-én történetekhez hasonlóan – azt is, hogy a véle való határozott kenyértörésre viszont Kossuth nem érzi magát elég erősnek.

És Görgeinek megint igen gyorsan lehetősége adódott a megfelelő ellenhúzás megtételére is. Vetter ugyanis főparancsnoki kineveztetése után új haditervet dolgozott ki, ez pedig azt irányozta elő, hogy a sereg most

ismét két vonalon kezdjen támadást, csakhogy a zöm (az I., a II. és a III. hadtest) ezúttal Szolnok környékén támadjon, elterelő hadmozdulatot pedig a VII. hadtest hajtson végre Gyöngyösnél. S ez a terv, ha Szolnok felszabadítása után mindjárt életbe léptetik, minden bizonnyal eredményre vezetett is volna, hiszen azzal kecsegtetett, hogy a balszárnyon előrenyomuló magyar zöm Windisch-Grätz főerőit elvágja Pesttől és vagy átkarolja, vagy az átkarolás veszélyének fenyegetésével a Felvidék felé történő elvonulásra kényszeríti majd őket. A tiszafüredi huzakodások miatt azonban Vetter a támadást csak március 17-én tudta megindítani, közben pedig Damjanichnak, akit az ellenség előretolt állásában könnyen elszigetelhetett volna, Szolnokot emiatt megint fel kellett adnia. Mire tehát Vetter Cibakházánál átkelt a Tisza jobb partjára, Windisch-Grätz főerői már ismét Szolnok és Pest között helyezkedtek el. Az újdonsült fővezért pedig a körülmények ilyenén megváltozása természetesen legarra készítette, hogy egyelőre mégis elálljon támadó szándékaitól és átmenetileg újból visszahúzódjék a Tisza mögé.

S Görgeinek persze több sem kellett: bármennyire könnyelműen járt volna el Vetter, ha továbbra is ragaszkodik eredeti haditervéhez, a más-
kor mindig józanságot és megfontoltságot hirdető Görgei most minden alkalmat megragadott, hogy főparancsnokát visszavonulása címén tehetetlen, alkalmatlan hadvezérnek kiáltsa ki. S minthogy a tisztikar zöme most is készséges visszhangozójává lett mindannak, amit Görgei hangoztatott, Vetter – ha nem akart Dembiński sorsára jutni – csak egyet tehetett: március végén beteget jelentett. Kossuth pedig – ezáltal végképp kifogyván keresett ürügeiből – most már menthetetlenül rákényszerült arra, hogy „Vetter... felgyógyultáig” március 31-én mégiscsak Görgeit nevezze ki „helyettes” főparancsnokká.²¹

A LIBERÁLISOK ZÖMÉNEK JOBBRAFORDULÁSA

Görgei és a békepárti politikusok között ekkor még nem volt közvetlen kapcsolat, de a hadsereg vezetésének Görgei kezébe kerülése magától értetődően szintén hozzájárult a békepárt debreceni hadállásainak meg-

²¹ HORVÁTH MIHÁLY, Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben. II. Pest, 1872. 412–413.

szilárdulásához – habár a döntő szerepet ebben továbbra is az a békepárttól eddig balra elhelyezkedő liberálisok körében megindult nagyfokú jobbratolódás játszotta, amelyet elsődlegesen a hadihelyzet márciusban végbement módosulásai idéztek elő.

Február közepe óta ugyanis a magyar liberálisok legtöbbjét – emlékezhetünk – határozott győzelmi remények töltötték el. Nyáry Pál például még Vetter cibakházi támadása előtt is azt hangoztatta, hogy „a győzelem kivívása... többé nem *pium desiderium*”,²² s várakozásait a forradalom táborán belül a békepártiak kivételével szinte mindenki osztotta. A kápolnai vereség azonban már kezdte megtépázni az efféle reményeket, Vetter támadási kísérletének kudarcba fulladása pedig igen sokakból egyszerre kioltotta őket. S a bukástól most már ennek ellenére is jóval kevesebben tartottak, mint amennyien december végén vagy január elején; „oda... már... eljutottunk, hogy Austria bennünket meghódítani nem képes... külavatkozás nélkül,” vallotta a zöm Csány Lászlóval²³ még ekkor is. De a teljes győzelem kivívására most már szintén jóval kevesebben mertek számítani, mint amennyien február végén. Az a tény ugyanis, hogy hadműveleteit Windisch-Grätz Kápolna és Cibakháza után sem tudta kiterjeszteni a Tisza bal partjára, a liberálisok legtöbbjét megerősítette abban a hitében, hogy az ellenforradalom nem lesz képes megsemmisítő csapást mérni a forradalomra. Az a tény azonban, hogy a kezdeményezést egyelőre ismételt erőfeszítései ellenére a honvédseregnek sem sikerült magához ragadnia, a liberálisok legtöbbjében azt a meggyőződést is elültette most, hogy a forradalom sem lesz képes megsemmisítő csapást mérni az ellenforradalomra.

S az a helyzetmegítélés, amely az ilyesféle nézetek mélyén rejtett, alapjaiban persze híven tükrözte a valót, hiszen a forradalom és az ellenforradalom erőviszonyai valóban meglehetősen kiegyensúlyozottak voltak. Az viszont ténylegesen már egyáltalán nem következett ebből, hogy a pillanatnyilag folyamatban levő harc másként is végződhetik, mint egyik vagy másik fél teljes győzelmével. Az ellenforradalom képviselőit ugyanis az eddig történtek természetesen távolról sem indíthatták arra, hogy más vezérlő szempontot válasszanak, mint amit Schwarzenberg még

²² Nyáry Csányhoz, Debrecen, 1849. márc. 17. KLÖM XIV. 670.

²³ Csány Kossuthhoz, Kolozsvár, 1849. febr. 23. OL '48ML OHB 1849:2592.

januárban úgy körvonalazott, hogy az ellenforradalom táborának „vagy teljesen úrrá kell lennie” a forradalmon, „vagy össze kell omlania”.²⁴ S éppen ezért az erőviszonyok hozzávetőleges kiegyensúlyozottságának felismeréséből a forradalom hívei forradalmi logikával csupán arra a következtetésre juthattak volna, hogy a forradalom táborának a továbbiakban még az eddiginél is nagyobb igyekezettel kell küzdenie a teljes győzelemért.

A forradalom liberális hívei közül azonban vajmi kevesen gondolkodtak forradalmár módra. Hiába világlott hát ki a múlt évkönyveiből, hogy forradalmi és ellenforradalmi erők fegyveres összecsapásai még soha, egyetlen országban sem végződtek békés kiegyenlítéssel: a magyar liberálisok közül most egyre többen jutottak egyetértésre az *Esti Lapok*-kal abban, hogy az önvédelmi háborút csupán „addig kell folytatni, míg megszüntetni nem lehet jövendőnk veszélyeztetése nélkül”.²⁵ És egyre többen kezdték hinni, hogy „jövendőnk veszélyeztetése nélkül”, azaz – ha nem is a márciusi vívmányok összességének megoltalmazásával – legalább e vívmányok egy részének a másik fél általi elismertetésével előbb-utóbb félbe is lehet majd hagyni. Mi több: minél hamarabb félbe is kell hagyni. Mert – bár a történelem azt is ismételten bebizonyította már, hogy ha valamely forradalom az erőviszonyok kiegyensúlyozott volta miatt céljainak csak egy részét érheti el, ténylegesen ezek eléréséig is csupán akkor juthat el, ha velük együtt pillanatnyilag el nem érhető céljaiért is mindvégig ernyedetlenül vívja a maga harcát – a szóban forgó liberálisok éppen megfordítva gondolták, éppen azt vallották, hogy az elérhetetlen célokért vívott harc még a különben elérhető célok elérését is lehetetlenné tenné s így ezen a ponton is az *Esti Lapok* találja fején a szöveget, mikor azt hangoztatja, hogy „ha mindent nem nyerünk, az elérhetőket ne compromittáljuk az elérhetlenekért”.²⁶

Igaz, arról az ilyesféleképpen gondolkodó liberálisok sem feledkeztek meg, hogy az ellenforradalmi körök eddig semmi jelét nem adták békü-

²⁴ Schwarzenberg Windisch-Grätzhez, Olmütz, 1849. jan. 7. Kivonatossan közli: A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848–49-ben. Szerk. ANDICS ERZSÉBET. II. Bp. 1952. 293.

²⁵ N., Mi és ti. *Esti Lapok*, 1849. ápr. 11. 41. sz.

²⁶ Legyünk tisztában. *Esti Lapok*, 1849. márc. 21. 23. sz.

lékenységüknek; azt tehát ők sem vitatták, hogy ez ideig ne lett volna „balgaság becsületes békéről csak álmodni is”. Az ellenforradalmi körök eddigi hajthatatlanságát azonban pusztán azzal magyarázták, hogy februárig a hadi helyzet alakulása egyértelműen a császári hadseregnek kedvezett, s ezért most úgy okoskodtak, hogy ha viszont a továbbiakban a hadi helyzet módosul majd, amennyiben a honvédseregnek – ha többet nem is – néhány helyi jelentőségű győzelmet a közeljövőben – mint valószínű – sikerül már kivívnia, akkor ez az ellentáborban mégiscsak meg fogja gyökereztetni végre a tárgyalási hajlandóságot. Így pedig végül is oda lyukadtak ki, hogy a feladat: továbbra sem hagyni fel a harccal, de többé nem törekedni teljes győzelemre, csupán kisebb katonai sikerek kivívására s azután, mihelyt „pár csatát nyerünk, ... megkísérteni a békességet”.²⁷

Március folyamán tehát a békepárttól eddig balra elhelyezkedő liberálisok zöme mind határozottabban visszhangozni kezdte a békepártiak jelszavait. S minél inkább közeledtek ezek a liberálisok a békepárthoz, annál inkább távolodtak persze a baloldaltól: minél inkább elhitették magukkal, hogy a forradalom önvédelmi harcát nem kell a végső döntésig folytatni, hanem rövideken megegyezéssel békekötéssel is le lehet majd zárni, annál inkább úrrá lett rajtuk az a meggyőződés, hogy szükségtelen ezután is fenntartaniok azt a szövetséget, amelyet szeptemberben a radikálisokkal kötöttek, sőt, hogy most már egyenesen káros volna fenntartaniok ezt a szövetséget, mivel a radikálisok továbbra sem tágítanak az önvédelmi harc végigharcolásának programjától, s ezzel immár csak nehezítik a háború sikeres – azaz megegyezéssel békekötéssel történő – lezárását. A liberálisok zömének a baloldal iránti elhidegülése pedig a békepártiak számára egyszerűen lehetőséget teremtett arra, hogy most már általános támadást indítsanak a baloldal ellen s magára a baloldalnak a hatalomból való teljes kiszorítására is kísérletet tegyenek.

²⁷ Az ilyesféle nézetekről: JÓSIKA MIKLÓS, Egy magyar család a forradalom alatt. VI. Pest, 1862. 97.

A BALOLDAL TERVE FORRADALMI DIKTATÚRA LÉTESÍTÉSÉRE

A baloldálnak a hatalomból való kiszorítását azonban a békepártiak természetesen csak az első lépésnek tekintették, s elengedhetetlennek ítélték Kossuth megbuktatását is, hiszen tisztában voltak azzal, hogy a hatalom szálainak legtöbbje Kossuth kezében fut össze, s Kossuth maga is az önvédelmi harc következetes végigvitelének a híve. De annyira még ekkor sem voltak biztosak a dolgukban, hogy egyszerre merjenek támadást indítani mindkét célpontjuk ellen. Úgy látták tehát legbölcsebbnek, hogy egyelőre „minden erejüket Madarász megbuktatására összpontosítsák s csak, midőn már Madarászban a terrorizmus semmivé tétetett, akkor . . . rendezzék oppositíójukat Kossuth ellen, mint a kinek személyessége a kibékülést lehetetlenné teszi”.²⁸ És nyíltan fellépni még a Madarász László képviselte politika ellen sem bátorkodtak; inkább Madarász személyét próbálták kikezdeni azzal a március közepén felröppentett hamis váddal, hogy ő a Görgei által annak idején kivégeztetett Zichy Ödön lefoglalt és a rendőrség őrizetére bízott ékszereinek egy részét elszikkasztotta. Bizonyosra vették ugyanis, hogy Madarászt pusztán ezzel is erkölcsi és politikai halottá tehetik majd, hiszen ő nyilván hallgatni lesz kénytelen arról, hogy a kérdéses ékszerekhez valójában a pénzügyi nehézségekkel küszködő s ezért némely diplomáciai küldetések költségeit fedezni másként nem képes honvédelmi bizottmány nyúlt hozzá erre őt kellőképpen felhatalmazó, vagyonek Kobzást kimondó bírói ítélet nélkül is.

A békepártiak óvatossága azonban túlzottnak bizonyult, s erre maguk is ráébredhettek már március 17-én, mikor is a képviselőházi többség a legnagyobb lelkesedéssel fogadta Kazinczy Gábor Madarászt sikkasztással gyanúsító interpellációját, majd hasonló lelkesedéssel rendelte el a Madarász elleni vizsgálatot is. Ám okulást a radikálisok is jócskán merítettek a március 17-én történetekből. Így mindenekelőtt megértették, hogy a vizsgálat folyamatba tételével most Madarász László személyénél sokkalta nagyobb kérdés került terítékre: hogy a Madarász elleni támadás csupán a nyitány, s ezt szükségképpen nyomon fogja követni a Kossuth elleni támadás is, sőt a békepárt immár Kossuth megbuktatásá-

²⁸ KEMÉNY ZSIGMOND, Emlékirat 1849-ből (In: Báró Kemény Zsigmond összes művei. Szerk. GYULAI PÁL. IX.) Bp. 1907. 85.

val sem fogja beérni, hanem hadjáratát ez után is folytatni fogja mindaddig, amíg az ország egyszer s mindenkorra le nem tér az önvédelmi harc rendíthetetlen végigharcolásának az útjáról. És a radikálisok ezzel egyidejűleg azt is megértették, hogy ha megkísérelnek szembeszegülni a most megindított jobboldali rohammal, akkor a továbbiakban az országgyűlési többség már nem mellettük, hanem ellenük fog állást foglalni.

Ezekből a felismerésekből pedig a radikálisok azt a következtetést is mindjárt levonták, hogy most már nemcsak a békepárttal, de magával az országgyűléssel is fel kell venniök a harcot, és pedig – eddigi politikájukkal homlokegyenest ellentétesen – most már arra törekedve, hogy az országgyűlés, amely az előző hónapokban pusztá létezésével is hozzájárult a liberális nemességnek a forradalom melletti felsorakoztatásához, amelynek a fennmaradása azonban a jövőben már csak a békepárti politika diadalra jutását segítő elő, mielőbb szűnjék meg létezni, a parlamentáris kormányzati rendszer romjain pedig mielőbb épüljön fel a forradalmi diktatúra rendszere.

Nyilvánvaló volt azonban, hogy a forradalmi diktatúra bevezetéséhez szükséges erőnek a baloldal jelenleg még annyira sincs birtokában, mint korábban. De ézzel a radikálisok szintén számot vetettek, s ezért most hirtelen fordulattal a radikálisok zöme is magáévá tette annak a politikának a lényegét, amelyet március első felében még csak az egyedüli Táncsics képviselt. Mert Táncsics már *Új alkotmány-javaslat*-ában megfogalmazta a forradalmi diktatúra jelszavát – abban a formában, hogy az új alkotmány elfogadása után „Kossuth Lajos főkormányzóul újra megválasztatik, kikiáltatik” s egyszersmind „teljes hatalom”-ban részesíttetik (mégpedig nem az országgyűlés, hanem „a nemzet által”), „hogy a szabadság kivívásában, hazánk megmentésében akadálytalanul munkálkodhassék”²⁹ –, s a javaslat lapjain ezzel szoros összefüggésben követelte azután egyrészt a céhrendszer teljes felszámolását, másrészt – amiről már tudunk – a még érvényben levő feudális kötelmek összességének kiküszöbölését és a fegyverfogásra vállalkozott zselléreknek a hazaárulók rovására történő földhöz juttatását. Ezekhez a követelésekhez azonban a többi radikális eddig – a liberálisokra való tekintettel – messzeменően óvakodott csatlakozni. Most viszont – elesvén az eddigi fenntar-

²⁹ TÁNCSICS, *Új alkotmány-javaslat*. 8.

tások – az Egyenlőségi Társulat március 25-én egyszerre megjelentetett egy felhívást, amely immár a baloldal egészének a céljaként hirdette meg a hazaárulók birtokainak a nincstelenek között történő felosztását. S ezzel a baloldal megtette az első komoly előrelépést annak érdekében, hogy végre jelentős paraszti tömegeket sorakoztasson fel a maga oldalán.

Mire azonban ez a felhívás nyomdába került, a honvédsereg sorain belül már javában folyt a Vetter elleni hangulatkeltés, s ez nyilvánvalóvá tette, hogy ha a forradalmi diktatúra nem jön létre haladéktalanul, akkor a hadsereg vezérlete csakhamar Görgei kezébe fog átmenni, ennek megtörténte után pedig a jobbratolódo országgyűlés helyzete egyszeriben megingathatatlanra lesz. A baloldalnak tehát egyszerűen nem maradt ideje a március 25-i felhívás várható termésének betakarítására. S az Egyenlőségi Társulat vezetői ezért a paraszti tömegek helyett végül kénytelenek lettek március 24-én jobb híján Kossuthhoz fordulni azzal az indítvánnyal, hogy Görgeit állíttassa haditörvényszék elé s a honvédsereg főparancsnokává Bemet nevezze ki, az országgyűlést pedig ő maga vegye rá üléseinek a háború végeztéig történő felfüggesztésére.

Kossuth azonban, bár rokonszenvezett ezekkel a javaslatokkal, s ezt nem is rejtette véka alá, azt sem rejtette véka alá, hogy kivihetetleneknek tartja őket. És Kossuth tartózkodása teljesen érthető is volt, hiszen arra, hogy az országgyűlést rábírja önmagának önkéntes elnapolására, még ő sem lehetett képes, éppúgy nem, amint Görgei félreállítására sem volt képes. A radikálisok tehát, akár előzőleg a paraszti tömegek mozgósításáról, úgy most végül Kossuth támogatásáról is lemondani kényszerültek. S ezek után Irányi másnap a képviselőház ülésén megpróbálhatta még magukat a honatyákat bírni rá arra, hogy a honvédelmi bizottmány elnökét ruházzák fel az országgyűlés elnapolásának a jogával, további öt nap múlva pedig a baloldali sajtó immár az országgyűlés felosztatásának a követelését is nyilvánosságra hozhatta, ezekkel a kezdeményezésekkel azonban a baloldal mindössze annyit ért el, hogy önmagát mint a parlamentarizmus ellenségét leplezte le a parlamentáris formákhoz ragaszkodó liberálisok előtt. Ahhoz a célhoz viszont, hogy az országgyűlés vagy éppen Görgei helyzetét megingassák, ezáltal a radikálisok egyetlen lépéssel sem jutottak közelebb. És így március utolsó napjaira fölöttébb kérdésessé lett, hogy az ország végül is képes lesz-e leszűretelni a főhadszíntéren elérhető közelségbe éppen ekkorra került győzelmek gyümölcseit.

V. FEJEZET

A HANYATLÁS ÉS A BUKÁS

1. AZ ELLENTÁMADÁS MEGINDULÁSA ÉS A TRÓNFOSZTÁS

A HATVAN ÉS ISASZEG KÖZÖTTI HARCOK

A főhadszíntéren összevont honvédcsoportok áprilisi győzelemsorozatának az alapjait az a haditerv vetette meg, amelyet még Vetter dolgozott ki a Tisza bal partjára történt visszavonulása után s amely azt mondotta ki, hogy Cibakháza tájékán az ellenség jobbszárnyának foglalkoztatása céljából a továbbiakban mindössze egy hadosztály maradjon vissza Asbóth Lajos ezredes parancsnoksága alatt, az I., a II. és a III. hadtest pedig Eger és Gyöngyös között egyesüljön a VII-kel, s ez a négy hadtest azután a Gyöngyösön át Pest felé vezető országút mentén mérjen megsemmisítő csapást Windisch-Grätz főerőire.

E terv megfontoltsága kezdettől fogva vitán felül állott. Ám az ellenséges főerők megsemmisítését elérni még a tervben előírtak tökéletes kivitelezése esetén sem látszott könnyű feladatnak. A honvédsereg főerőinek a létszáma ugyanis ekkor is csupán 52 ezer főre rúgott, a Schlik hadtestével és más segédcsoportokkal megerősödött Windisch-Grätz parancsnoksága alatt pedig most 55 ezer ember állott a főhadszíntéren. Az ellenséges főerők megsemmisítésére tehát csak abban az esetben adódott lehetőség, ha az összpontosított magyar seregnek sikerül őket megosztania és részenként szétzúznia. Igaz viszont, hogy ez már nem volt elképzelhetetlen, mivel Windisch-Grätz, nem tudván, merről fog megindulni a következő magyar támadás, csapatait március végén megint rendkívül szétszórta: a Gyöngyösről Pest felé vezető országút ellenőrzésére egyedül Schlik (III. számú) hadtestét vonultatta fel Hatvan és Gödöllő között, Jellačić (I. számú) hadtestét továbbra is Cegléd környékén hagyta, a (parancsnokkal pillanatnyilag nem rendelkező) II. hadtest főfeladatává

a Duna mentén fekvő fontosabb városok (így Pest és Vác, sőt Esztergom) őrizetét tette, Georg Ramberg altábornagy önálló hadosztályát pedig egyenesen Balassagyarmatra küldte a Duna bal partján Komárom felé vivő utak elzárására. S persze várható volt, hogy ha a magyar főerők kimozdulnak Gyöngyösről, akkor Jellačić Asbóth tüntetései ellenére sem fog Cegléd alatt maradni, hanem – valahol Gödöllő táján – egyesülni fog Schlikkel, de várható volt az is, hogy ha a magyar seregnek ezt a két hadtestet, nagy gyorsasággal mozogva, sikerül elvágnia Windisch-Grätz többi csapataitól, legalább ezeket módja lesz megsemmisítenie, hiszen a szóban forgó két császári hadtest létszáma együttvéve sem haladta meg a 30 ezer főt.

Amikor tehát Kossuth március 30-án a honvéds csapatok egri főhadiszállására érkezett s haditanácsba hívta a sereg hadtestparancsnokait, Klapka azt javasolta, hogy az 1-én megindítandó támadást a sereg – a Vetter-féle haditerv némi módosításával – megint két részre oszolta bonyolítsa le: a Pest felé vezető országúton arcban csak a VII. hadtest támadjon, s miközben ez a hadtest így magára vonja az ellenséges erők zömét, aközben a másik három hadtest, Jászárokszállás, Jászberény, Nagykáta, Isaszeg és Kerepes vonalán nyomulva előre, kerüljön balról az ellenség oldalába és hátába, ennek a bekerítő hadmozdulatnak a végbenetele után pedig 7-én Gödöllőnél immár mind a négy hadtest mérjen egyszerre megsemmisítő csapást az ellenség két körülzárt hadtestére. S ez persze igen vakmerő terv volt – hiszen felidézte azt a kockázatot, hogy még mielőtt megvalósulna, éppenséggel az ellenség fog megsemmisítő csapást mérni az egy héten át különváltan tevékenykedő VII. hadtestre –, a haditanács azonban ennek ellenére is jóváhagyta a javaslatot, mert az ellenséges főerők megsemmisítésével egyedül ez a megoldás kecsegtetett.

Így hát április 1-én a VII. hadtest megindult délnyugat felé, Hort, a másik három hadtest pedig dél felé, Jászárokszállás irányába. De ugyan ezen a napon megmozdult az ellenség is: Jellačić Ceglédre a várakozásnak megfelelően útnak eredt északnyugatra, Gödöllő felé, Schlik pedig északkelet felé nyomult előre, hogy erőszakos felderítés révén kipuhatolja a honvédsereg általa Gyöngyös körül feltételezett főerőinek a nagyságát. S másnap azután a Schlik-hadtest Hatvan és Hort között meg is ütközött a VII. hadtesttel (amelynek a parancsnokságát Görgei fővezéri kinevezése után az ő egyik leghívebb embere, Gáspár András ezredes vette át).

Azt a célját azonban, hogy valós képet nyerjen a szemben álló honvédcsoportok erejéről, Schliknek mégsem sikerült elérnie. Az ütközet első szakaszában ugyanis a VII. hadtest megingott az ellenség rohamai alatt. De mikor a helyszínre érkeztek azok az erősítések, amelyeket Gáspár megsegítésére Józef Wysocki ezredesnek, a novemberben alakult magyarországi lengyel légio parancsnokának a vezetésével Damjanich rendelt ki Jászárokszálláson tanyázó hadtestéből, a honvédek ellentámadásba mentek át, s előbb Hatvan falai közé vetették vissza a császáriakat, majd (a januárban újonnan létesített országos főhadparancsnokság élén álló, de ekkor alkalmilag éppen a táborban tartózkodó) Kiss Ernő altábornagy vezetésével onnan is kiverték őket. Miért is Schlik ezen a napon csak megerősödhetett abban a hitében, hogy a gyöngyös-pesti országút mentén a honvédsereg főerői törnek előre.

Ebben a hiedelemben pedig maradéktalanul osztozott Windisch-Grätz is. Ő tehát most úgy határozott, hogy 5-én Hatvannál újabb csapást fog mérni a magyar főerőkre, de ezúttal már nemcsak Schlik, hanem az addigra ide érő Jellačić hadtestét is harcba vetve. Amivel azután valószínűleg vesztébe rohant volna, hiszen ha így, összpontosított erővel csakugyan megindul Hatvan felé, akkor két hadtestét a magyar sereg akár már 5-én vagy 6-án is körülférhette és felmorzsolhatta volna. A tervezett második hatvani ütközet azonban végül mégis elmaradt, mert 4-én este Windisch-Grätz megkapta Jellačićnak az általa aznap megívott tápióbicskei ütközetről szóló jelentését, a jelentésben foglaltak pedig egyszeriben megértették véle, hogy a magyar sereg zöme mégsem Hatvannál, hanem a Tápió vonalán helyezkedik el, s nyilvánvalóan az ő jobbszárnyának az átkarolására készül.

Amikor ugyanis a balszárnyon előrenyomuló magyar seregzöm előhadául szolgáló I. hadtest 4-én reggel a még Egerben kidolgozott menettervnek megfelelően Tápióbicske alá érkezett, kiderült, hogy a Gödöllőnek tartó Jellačić Tápióbicskét már maga mögött hagyta, hadtestének utóvédje azonban még a falu házai között vesztegel. S jöllehet a magyar seregzömmnek elemi érdekei fűződtek ahhoz, hogy a bekerítő hadmozdulat lebonyolítása közben szinte láthatatlanná tegye magát az ellenség előtt, Klapka – akinek ezt mindenkinél inkább kellett volna tudnia, hiszen a bekerítő hadmozdulat tervének értelmi szerzője éppen ő volt s nem utolsósorban ennek a tervnek köszönhetette, hogy most már tábornoki rangban

vezényelte hadtestét – ahelyett, hogy tüstént megálljt parancsolt volna csapatainak, rohamra indította őket. A császáriak pedig visszaverték ugyan a rohamot, Klapka baklövését azonban ekkor Görgei is tetézte azzal, hogy Klapka támogatására immár a III. hadtestet is harcba vetette. Mert Damjanich honvédeknek végül sikerült is megfordítaniuk az ütközet kimenetelét, csakhogy ezzel – mint láttuk – a honvédsereg hadművelati tervét is sikerült leleplezniök a császáriak előtt.

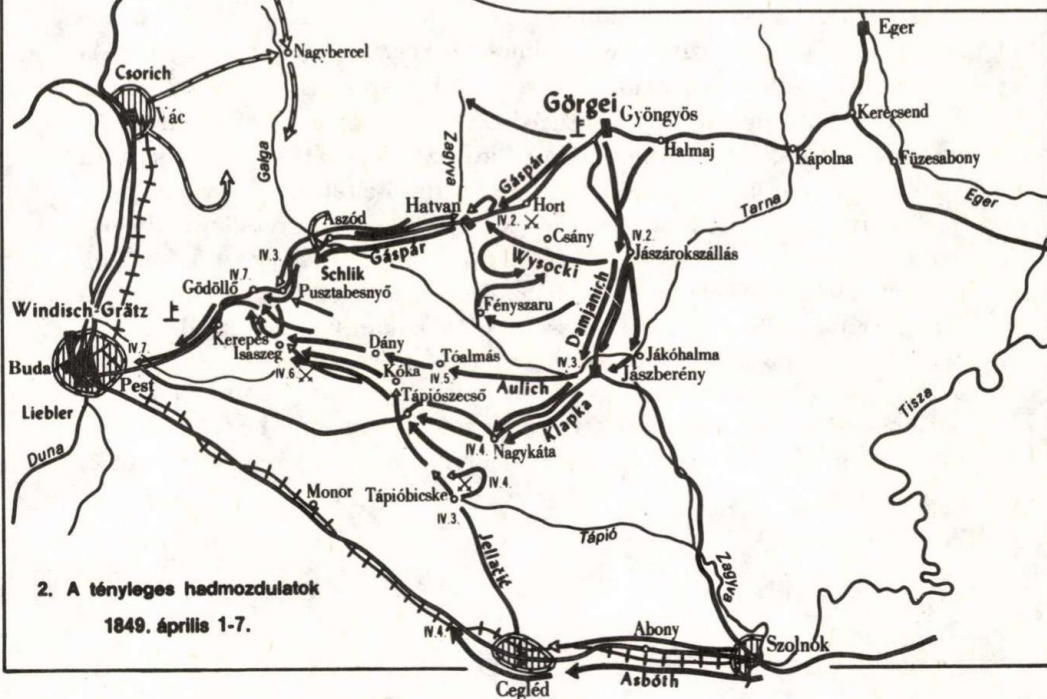
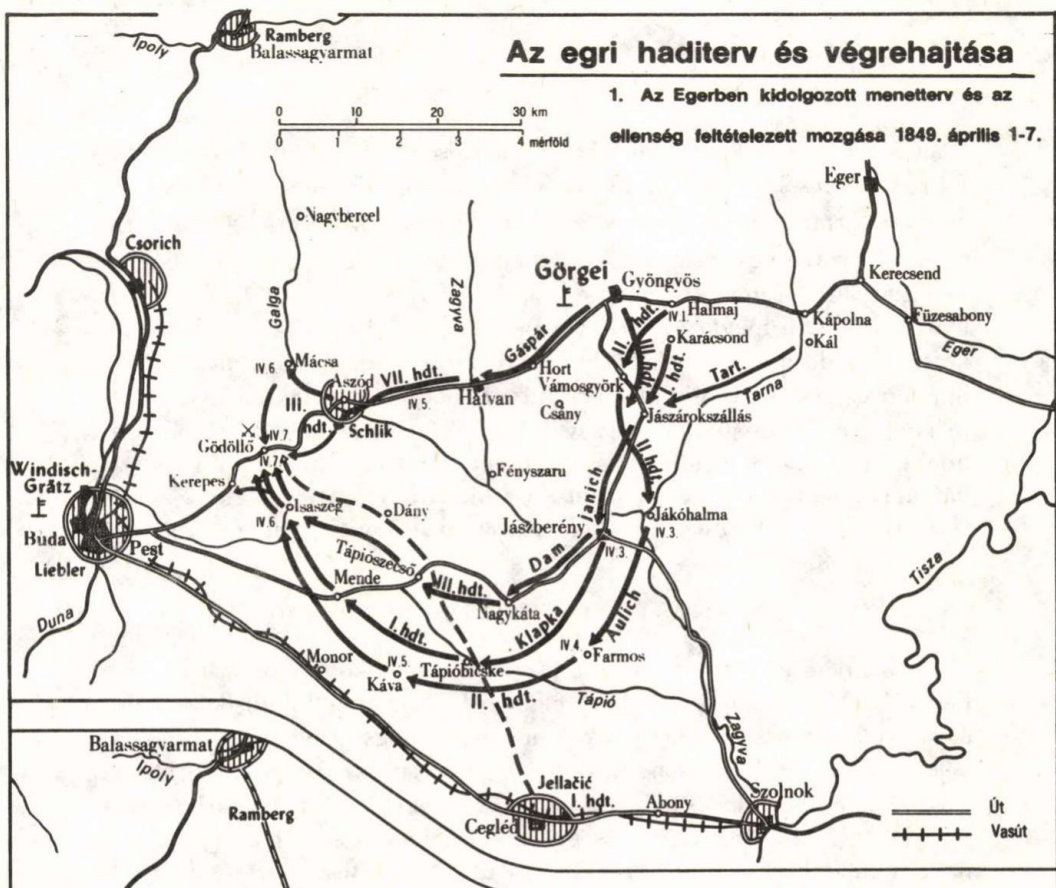
S ezek után Windisch-Grätz persze már semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy önként belesétáljon a támadó honvédcsapatok egérfogójába vagy hogy akár csak Gödöllőnél is tétlenül várja be körülkerítetetését. Schliket tehát arra utasította, hogy Gödöllőtől keletre vonuljon védelembe, Jellačićot pedig arra, hogy hátrálását ne folytassa egészen Gödöllőig, hanem állapodjék meg Isaszegnél s ott, harcba bocsátkozva, vágja útját a mögötte elsiklani igyekvő magyar seregzömnnek. És így Damjanich és Klapka csapatai 6-án Isaszeg alatt már bele is ütköztek Jellačić hadtestébe.

Veszve azonban még ekkor sem volt minden. Mert Klapka hadteste ez alkalommal is megfutamodott ugyan, Damjaniché azonban kitartott, majd az öntevékeny Aulich jóvoltából az ő tartalékul szolgáló hadteste is rohamra indult a császáriak ellen, úgy hogy Jellačić helyzete hamarosan rendkívül szorongatottá lett. S ezt látván, Windisch-Grätz most elkövetett egy súlyos műhibát: a Gödöllő és Aszód között Gáspárral mindeddig mozdulatlanul szemező Schlik hadtestének a felét Jellačić megsegítésére szintén Isaszeg alá vezényelte. Ez pedig egyszeriben lehetővé tette, hogy Gáspár, Schlik hadtestének továbbra is Gödöllő határában álló maradékát elsöpörve, benyomuljon Gödöllőre s azután – bebizonyítandó, hogy méltó a hatvani ütközet után elnyert tábornoki címre – a helyett a bekerítő mozdulat helyett, amelyet az eredeti haditerv szerint a másik három hadtestnek kellett volna lebonyolítania Gödöllőnél másnap, maga kerüljön az ellenség hátába Isaszegtől északra még ezen a napon.

Ez a páratlan lehetőség azonban végül is kihasználatlanul maradt. Gáspárnak ugyanis az Egerben kidolgozott menetterv szerint ezen a napon csupán Aszódig kellett előrenyomulnia, s – régi vágású, a felsőbb rendelkezésekhez tehát mindig szolgaian igazodó katonatiszt lévén – eszébe sem jutott, hogy a menettervet szabad, sőt kíváncsatos volna túlteljesítenie. Görgei pedig, aki a hadműveletek végső célját továbbra is csak

Az egri haditerv és végrehajtása

1. Az Egerben kidolgozott menetterv és az ellenség feltételezett mozgása 1849. április 1-7.

2. A tényleges hadmozdulatok
1849. április 1-7.

a megegyezéssel békekötésnek helyi jelentőségű győzelmek révén történő kikényszerítésében látta, s aki ezért teljes szívvel nem is törekedhetett az ellenforradalom fegyveres erőinek megsemmisítésére, szintén nem gondolt arra, hogy Gáspárt, ha önállóan nem képes cselekedni, most maga utasítsa a menettervben csupán másnapra előírt Gödöllő elleni támadás azonnali megkezdésére. Gáspár tehát még este is Aszódon rostokolt, s Windisch-Grätznek ezáltal módja nyílt arra, hogy Isaszeg alatt harcoló csapatait az éjszaka beálltával rendben visszavonja Gödöllőre, másnap pedig seregének egészével Pest falai közé hátráljon. És így a honvédsereg főerői által április első hetében lebonyolított hadműveletek, bár a Duna-Tisza közének a felszabadítására vezettek, legfőbb rendeltetésüknek, az ellenséges főerők megsemmisítésének nem feleltek meg.

A TRÓNFOSTÁS ÉS KÖZVETLEN KÖVETKEZMÉNYEI

S ezzel persze a még folyvást a táborban tartózkodó Kossuth is tisztában volt. Ahhoz azonban ő ennek ellenére már az eddigi hadisikerek révén elért eredményeket is elég nagyoknak ítélte, hogy beléjük kapaszkodva, végre méltó választ adathasson az országgyűléssel az oktrojált alkotmányra s egyszersmind azokat a belpolitikai nehézségeket is leküzdhesse, amelyekről március 24-én az Egyenlőségi Társulat képviselőivel tárgyalt. Mert ha a baloldálnak a forradalmi diktatúra bevezetésére irányuló tervét kivihetetlennek tartotta is, abban egyetértett a radikálisokkal, hogy a békepárt előretörése egyre veszedelmesebb helyzetet teremtsen s hogy ezért határt kell szabni a jobboldal további térnyerésének. Ő is korlátozni kívánta tehát a békepártiak mozgási szabadságát, de ehhez a célhoz ő a parlamentáris keretek lerombolása nélkül szándékozott eljutni, s szentül hitte, hogy most már így is célt lehet majd érni. Feltételezte ugyanis, hogy azok a liberálisok, akik az előző hetek folyamán a bizonytalan hadihelyzet hatására mind közelebb sodródtak a békepárthoz, az utolsó napok győzelmeiből ismét elszántságot fognak meríteni s ezért a továbbiakban már megint egyöntetű lelkesedéssel fogják felkarolni az ő kezdeményezéseit. S ebben a feltevésben, mire 12-én visszaérkezett Debrecenbe, már az elvégzendő munka részletes tervét is felvázolta magában.

Ennek a tervnek az első pontja pedig azt tartalmazta, hogy az országgyűléssel mindenekelőtt ki kell mondatni Magyarország függetlenségét és

a Habsburg-ház trónfosztását. Kossuth ugyanis arra számított, hogy egy ilyen lépés, miközben megnyitná a független Magyarország nemzetközi elismertetése felé vezető utat, azonközben felégetné „a gyáva árulás hídját”,¹ hiszen a békepártiakat végképp elütné attól a lehetőségtől, hogy tárgyalásokba bocsátkozzanak az ellenforradalom képviselőivel. A trónfosztást azonban Kossuth csupán az első teendőnek tekintette, s úgy tervezte, hogy ennek megtörténte után – azon a címen, hogy a független Magyarország kormányzását már nem végezheti egy országgyűlési bizottság – keresztülviszi egy új miniszterális kormány megalakítását is, majd e kormány élén – ezúttal alkotmányozó nemzetgyűlés összehívásának a szükségére hivatkozva – felosztatja a jelenlegi országgyűlést és új választásokat irat ki. Mert az országgyűlés nélküli kormányzás bevezetését ő továbbra sem helyeselte volna, de a jelenlegi országgyűlésnek kedvezőbb összetételű országgyűléssel való felcserélését maga is kívánatosnak ítélte, s bizonyosra vette, hogy az alkotmányozó gyűlési választásokon a kishitűség békepárti apostolai a legújabb győzelmek jóvoltából mind meg fognak bukni.

Azok a számítások azonban, amelyekre Kossuth ezeket a terveket alapozta, hibásak voltak. A liberális politikusok zöme ugyanis a főhadszíntéren legújabban történektől – az ő várakozásaival ellentétben – nem azt a következtetést szűrte le, hogy békealkudozásokra gondolni sem szabad többé, hanem éppen azt, hogy most jött el csak igazán a béketárgyalások megkezdésének az ideje, hiszen a honvédsereg főerői most végre olyan győzelmeket arattak, amelyek immár békülékenységre bírhatják a Habsburgokat, olyan győzelmeket azonban most sem arattak, amelyek az ellenforradalom táborát magamegadásra kényszeríthetnék. Amikor tehát Kossuth 12-én este a honvédelmi bizottmány, másnap pedig az országgyűlés két házának közös zárt ülése elé terjesztette a trónfosztásra vonatkozó indítványát, a jelenlevők tekintélyes hányada mindkét helyütt a legteljesebb elutasítás hangján nyilatkozott róla. S 14-ére azután megváltozott ugyan a helyzet, de csak azért, mert a képviselőház ekkorra kitűzött nyilvános ülését Kossuth – a bevett gyakorlattól eltérően – nem a református kollégium szűk oratóriumában, hanem a debreceni nagy-

¹ Kossuth nyílt levele, Bodony, 1849. szept. 12. Közli: KACZIÁNY GÉZA, Kossuth widdini levele. *Magyarország*, 1915. aug. 26. 237. sz.

templom érdeklődők sokaságával megtelt hatalmas épületében tartatta meg, s a trónfosztás ellenzői az ujjongó néptömeg láttán véleményüket ez alkalommal bölcsőbbnek gondolták magukba fojtani.

A képviselőház népgyűléssé bővült április 14-i ülése tehát végül mégiscsak kimondotta – és pedig egyhangúlag –, hogy Magyarország „szabad, önálló és független európai statusnak”, a Habsburg–Lotharingiai ház pedig „trónvesztettnék... nyilvánítatik”, s hogy az országot ezután – amíg az államforma végleges szabályozása meg nem történik – „egy kormányzó-elnök fogja a maga mellé veendő miniszterekkel” kormányozni, Kossuthot pedig mindjárt meg is választotta kormányzó-elnökké s felhatalmazta az új kormány megalakítására, majd kiküldött egy – ugyancsak Kossuth elnökletével működő – bizottságot is *A magyar nemzet függetlenségi nyilatkozatá*-nak megszövegezésére.² Ezeknek az eredményeknek az elérését azonban a parlamentáris formákhoz váltig ragaszkodó Kossuth csak egy az országgyűlésen kívül álló tényező, a radikálisok által hirtelenében mozgósított debreceni sokaság fellépésének köszönhette. És így végeredményben az ő április 14-én aratott pillanatnyi sikere sem az általa választott út helyességét igazolta, hanem – ellenkezőleg – éppen azt, hogy ez az út semmivel sem járhatóbb, mint amelyre a radikálisok szándékoztak rálépni március végén, s hogy eszerint abból a kátyúból, amelybe a magyar forradalmat a liberális nemesség zömének jobbratolódása juttatta, kiutat sehogyan – sem a Kossuth, sem a radikálisok kitűzte irányban, sem az országgyűlésre támaszkodva, sem az országgyűléssel szembefordulva – nem lehet találni többé.

De ugyanezt bizonyította a radikálisok április eleji fáradozásainak a kimenetele is. Mert a radikálisok, miután március utolsó hetében nyilvánvalóvá lett előttük, hogy a békés kiegyenlítés gondolatának rabjai elleni harcukat az országgyűlés porondjáról egyelőre – bármint szeretnék is – képtelenek átvinni rájuk nézve kedvezőbb terepre, arra a következtetésre jutottak, hogy ha helyüket ezen a porondon ezután az eddigieknél kedvezőbb esélyekkel akarják megállni, akkor most elengedhetetlenül szükséges az eddiginél szorosabb együttműködésre lépniök a liberális képviselő-

² Lásd: a képviselőház 1849. ápr. 14-i ülésének jegyzőkönyvét. Közli: Az 1848/49. évi népképviselői országgyűlés. Szerk. és bev. BEÉR JÁNOS és CSIZMADIA ANDOR. Bp. 1954. 400–401.

selőcsoportnak azzal a balszárnyával, amelynek a tagjai – hozzájuk hasonlóan – továbbra is ragaszkodnak az önvédelmi háború töretlen folytatásához. A baloldal nevében ezért Újházi László Sáros megyei főispán, a felsőház egyetlen radikális tagja és Irányi Dániel április elején tárgyalásokat kezdett a baloldali liberálisok egyik legkiválóbbikával, Szacs vay Imre nagyváradi képviselővel, s rövidesen meg is állapodott véle abban, hogy ő és elvbarátai közös pártban fognak egyesülni a radikálisokkal. Április 5-én pedig Újházi elnökletével már meg is alakult ez a magát Radical Pártnak elkeresztelő s keretei között a Debrecenben tartózkodó országgyűlési képviselőknek mintegy harmadát tömörítő új politikai csoportosulás. És ez látszólag szintén igen szép siker volt. Csakhogy ezért a sikerért a radikálisoknak rendkívül nagy árat kellett fizetniök.

A Radical Pártba belépő liberálisok között ugyanis vajmi kevesen akadtak, akik a radikálisokkal egyetértettek volna az országgyűlés nélküli kormányzás bevezetésének kívánatos voltában, s olyanok sem sokan voltak, akik – mint például maga Szacs vay – a radikálisokhoz hasonlóan helyeselték volna a jobbagyfelszabadítás kereteinek kitágítását. Következésképpen a radikálisoknak, ha azt akarták, hogy a Radical Párt egyáltalán létrejöhessen, bele kellett nyugodniuk abba, hogy az új párt programja mindössze Magyarország független köztársasággá alakításának a követelését fogja tartalmazni, s nem fog teret adni a forradalmi diktatúra bevezetését vagy a jobbagyfelszabadítás továbbfejlesztését célzó követeléseknek. A radikálisok tehát, hogy kitörhessenek elszigeteltségükből, most megint olyasféle áldozatokat kényszerültek hozni, amilyeneket szeptemberben hoztak volt, ezen az áron azonban most már nem a liberálisok többségének, csupán kisebbségüknek a fegyverbarátságát nyerhették el.

Így viszont arra, hogy az ellentábort az országgyűlés porondján maguk alá fogják gyűrni, csak nem számíthattak továbbra sem. Olyan reményt pedig, hogy az ellentábornak az országgyűlés falain belüli erőfölényét a továbbiakban netalán az országgyűlés falain kívüli tömegek felvonultatásával fogják kiegyenlíteni, most már szintén nem táplálhattak magukban. Mert hogy az április 14-i kivételes alkalommal felvonultathassák a debreceni tömegeket, ahhoz a Habsburgok Magyarországra tört csapatai ellen immár több mint fél éve folyó önvédelmi háború légkörében a függetlenség jelszavát is elegendő volt zászlajukra írniök. De hogy az országgyűlést tartósan külső tömegnyomás alá helyezték, ahhoz már az kellett

volna, hogy továbbra is rendületlenül kitartsanak március 25-én nyilvánosság elé tárt parasztpolitikai tárgyú követeléseik mellett.

Egyszóval az önvédelmi harc ernyedetlen végigharcolását kívánók számára igazi fogódzót a Radical Párt megszervezése sem nyújtott. És ezt természetesen a békepártiak is világosan látták. Miért is az, ami április 14-én történt, a valóságban megint nem meghátrálásra, hanem csak erőfeszítéseik fokozására ösztönözte őket. Hogy tehát az udvar szemében továbbra is tárgyalóképesek maradjanak, titkon sietve útjára indítottak egy Ferenc Józsefnek címzett s tizennyolcuk aláírásával ellátott hűségnyilatkozatot; közben pedig haladéktalanul megkezdték harcukat azért is, hogy a továbbiakban egymás után vakvágányra futtassák azokat a lépéseket, amelyeket Kossuth most a törvényhozó és a végrehajtó hatalom újjászervezése érdekében próbál majd megtenni. És Kossuth rövidesen kénytelen lett is belátni, hogy a – részben radikálisokból álló – honvédelmi bizottmány helyett most kedvére alakíthat ugyan új kormányt, csak éppen olyan kedve szerinti új kormányt nem alakíthat, amelyben ismét helyet kapjanak radikálisok is, alkotmányozó nemzetgyűlésre pedig eleve nem is gondolhat immár, sőt többé arra sem gondolhat, hogy a jövőben bármikor is szembehelyezkedjék a jelenlegi országgyűlés többségének az akaratával.

Mert a békepártiak, akik a trónfosztás ellen április 14-én egyetlen szóval sem mertek tiltakozni, azt az egyet már a képviselőház április 14-i ülésén is szükségesnek tartották leszögezni, hogy az országgyűlés feloszlásának a joga a továbbiakban semmi esetre sem a most hivatalba lépő kormányzó-elnököt, hanem egyedül az országgyűlést fogja illetni. S ehhez az állásponthoz lelkesen csatlakozott a képviselők óriási többsége is. Majd, miután április 19-én lezajlott az országgyűlés két házának a függetlenségi nyilatkozat szövegét jóváhagyó elegyes ülése, a békepártiak a képviselőházban már másnap napirendre tűzték a Madarász László ügyével foglalkozó vizsgálóbizottság jelentését. S igaz, a bizottság kellő bizonyítékok híján pusztán gondatlanság gyanújával illethette Madarászt. A képviselőházi többség azonban ennek dacára is habozás nélkül megbélyegezte őt, Kossuthnak ezáltal értésére adandó s véle azonnal meg is értetve, hogy korábbi terveit, amelyek szerint a külügyi tárcát az új kormányban Telekinek, a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyit pedig Perczelnek kellett volna átvennie, legjobb lesz sürgősen elejtenie.